

KUZEY SURIYE'DEKİ TÜRKMEN YERLEŞİMLERİNİN ÇAĞDAŞ TARİHİ VE STRATEJİK ALTYAPISI ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Abdulhalik BAKIR* - Süleyman PEKİN**

Öz

'Coğrafya kaderdir' deniyor ve bu kader Ortadoğu'da sınırlarla birlikte sık sık değişiyor. 2011 yılından buna dahil olan Suriye'nin özellikle Kuzey kısmındaki dil, mezhep ve etnik çeşitlilik Küresel ve Bölgesel Güçlerin rekabetine payanda olmuş durumda. Suriye Devleti'nin resmi idari yapısındaki 14 vilayetin Kuzey Suriye'yi oluşturan 5'inde (Halep, Haseki, Rakka, İdlip ve Lazkiye) bu güçlerin ve buna bağlı olarak farklı grupların mücadeleleri sürmektedir. Bu gruplardan biri ve tarihi açıdan en köklü olanlardan Türkmenlerin bölge üzerinde yaygın bir yerleşimi söz konusudur.

Modern zaman olarak son yüzyıllık periyot içerisinde Millî Mücadele ve Manda, Bağımsızlık ve Baas (Esadlar), İç Savaş ve Türkmenler dönemleriyle Kuzey Suriye'deki Türkmen yerleşim yerlerinin çağdaş tarihini bu makalede ana hatlarıyla incelemeye çalıştık. Yine aynı şekilde Türkmen yerleşimlerinin stratejik alt yapısını da Nüfus ve Nüfuz Etkinlikleri ile Toplumsal Arkaplan çerçevesinde ele alarak genel bir değerlendirmede bulunduk. Sonuç olarak hem Kuzey Suriye'nin hem de Türkmenlerin Türkiye için önemi artarak sürmektedir.

Anahtar kelimeler: Türkmen, Kuzey Suriye, İç Savaş, Esad, Sınırlar, Kimlik, Federasyon.

A General Evaluation On The Contemporary History And Strategic Infrastructure Of Turkmen Settlements In North Syria

Abstract

It is called 'geography is destiny' and this fate changes frequently with the borders in the Middle East. Since 2011, the language, sect and ethnic diversity in the northern part of Syria, which has been included in this, have been the pillars of the competition of the Global and Regional Powers. The struggles of these forces and the related groups continue in 5 of the 14 provinces in the official administrative structure of the Syrian State (Aleppo, Haseki, Raqqa,

* Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

** Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi.

Idleb and Latakia) that make up northern Syria. One of these groups and one of the most deeply rooted historically, Turkmens have a widespread settlement in the region.

We put the history and historical geography in a separate article. In this article, we tried to examine the contemporary history of the Turkmen settlements in Northern Syria and the periods of National Struggle and the Mandate, Independence and Ba'ath (The Assads), Civil War and Consumers in the last century. In the same way, we made a general evaluation by considering the strategic infrastructure of Turkmen settlements within the framework of Population and Influence Activities and Social Background. As a result, both northern Syria, Turkey has continued to increase in importance for the Turkmen.

Keywords: *Turkmen, North Syria, Civil War, Asad, Borders, Identity, Federation.*

Giriş

Çoğu zaman ülkelerin sınırları orada yaşayan insanların hayatlarının da sınırı oluyor; bilhassa Ortadoğu coğrafyasında. Bir asır önce ihdas edilen sınırlar bölge halklarının yaşamlarının dış güçlerce sınırlanmasına yaradı. Çeyrek asrı aşkın bir zamandır da yine dıştan tertibatlı sınır içre sınır çizimlerinin yöre insanının hayatını nasıl alt üst ettiğine aşama aşama şahit olmaktadır. Tam da bu noktada hem coğrafyanın kendisi hem de sınırların değiştirilmesi kötü kader oluyor.¹

Önce Irak ve Irak'ın kuzeyinden başlayan sınır & kader tahvilleri/tahavvilleri Afganistan, Yemen, Libya üzerinden Suriye ve Suriye'nin kuzeyine de erişmiş bulunuyor. Mart 2011'den beri sınırları ve kaderi allak bullak olan Suriye Arap Cumhuriyeti'nin idarî taksimatına göre Halep İli ile buna bağlı Afrin, Ayn'el-Arap, Azaz, Bap, Cerablus ve Menbiç Kazaları; Lazkiye İl Merkezi ile buna bağlı Bucak (Ayne'l-Beyza, Kastel Muaf), Bayır (Rebia) Behlülüye ve Kesep Nahiyeleri; Rakka İli ile buraya bağlı Tel Abyad ve El-Tavrah Kazaları; İdlip İli ile buraya bağlı Cisir-eş-Şugur Kazası gibi kuzey yerleşim alanlarında² Arap, Kürt vd. unsurlarla beraber yaşayan Türkmenler 8 yıllık tehlikeli bir kaderin sınırlarında, kimi zaman da sınır ötesinde yaşamaktalar.

Kuzey Suriye, hem yoğunluk arzeden 3 ana unsur (Arap, Türkmen, Kürt) haricindeki Nusayrî, Ermeni, Süryanî, Asurî, Keldanî, Çeçen, Dom/Navvar,³ Yezidî gibi diğer etnik unsurların zenginliği hem de bölgedeki PYD / YPG Kuv-

¹ Heraklitos'a (M.Ö. 535-475) mı, İbni Haldun'a (1322-1406) mı, Napolyon'a (1769-1821) mı ait olduğu belirsiz o meşhur 'Coğrafya kaderdir' sözü eksen alınmıştır.

² Suriye Türkmenleri ile ilgili kitap, makale ve haritalardaki yerleşim yerleri bilgilerinin güncel resmî ya da sivil siteler üzerinden Suriye'nin bugünkü idarî bölümlerine yansıtılması şeklinde tespit edilmiştir.

³ Ağırlıklı olarak Halep (Haydariye), İdlip, Hama, Menbiç'te yaşayan ve literatürde Domari denilen dili konuşan insanlar. Çoğunluğu Müslümandır ve fakat çoğu zaman Çingene muamelesi görürler. Gezgin manasında Nevar, Navari diye de isimlendirilirler. 150-200 binlik nüfusun 4/1'i Türkiye'de mültecidir. ("The Dom / The 'Other' Asylum Seekers from Syria", The Rights of Dom and Other Related Minorities from Syria Seeking Asylum in Lebanon, Jordan and Turkey Project Preliminary Report, p. 1-4 ve "The Dom of Syria: The 'other' refugees", Kemal Vural Tarlan, Heinrich Böll Stiftung İstanbul, Januar 8, 2016, (Çevrimiçi) <https://tr.boell.org/de/2016/01/08/dom-syria-other-refugees>, 03.07.2019.

vetleri, Amerikan Devriyeleri, Muhalif Kuvvetler (ÖSO), Türk Ordusu, Suriye Merkezî Hükümet Birlikleri, Rus Askerî Birimleri gibi otoritelerin güç çeşitliliği bakımından Suriye genelinden ayırır. Bunca farklılıkların üst çatısı belirsizlik ve karmaşa olsa da Türkmenleri esas alan, tarih temelli stratejik bakış ve değerlendirmelere bölgenin geleceği adına ciddi ihtiyaç vardır. Bu makale bu bakımdan bir girizgâh sadedindedir.

I. Kuzey Suriye Tabiri ve Coğrafyası

“Kuzey Irak mı, Irak’ın kuzeyi mi” sorusu burada da “Kuzey Suriye mi, Suriye’nin kuzeyi mi” şeklinde geçerlidir. Her ne kadar ikinci şıklar mevcut ülkelerin toprak bütünlüğüne vurgu yapar mahiyette olsa da birinci şıklar vakiadır. Tam bağımsızlığını tanımasak da özerk (yarı bağımsız) yapısını tanıdığımız ve ismini tanımladığımız Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi diye bir devlet organizasyonu var. Hatta uluslararası diplomaside ve Irak Anayasası’nda Kürdistan Bölgesel Hükümeti (Kurdistan Regional Government) olarak geçmekte.⁴ Suriye’nin kuzeyinde de benzeri bir ‘*de facto/füli*’ bağımsızlık durumu söz konusudur. Batılıların Kuzey Suriye Demokratik Federasyonu (Democratic Federation of Northern Syria) ve PKK’nın⁵ Suriye kolu olan PYD⁶ ile YPG⁷ öncülüğünde etnisite kamuflajı olarak oluşturulan Suriye Demokratik Güçleri’nce de (Syrian Democratic Forces) Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi (The Autonomous Administration of North and East Syria) denilen yapı; kısa adıyla KDS (NES).⁸

14 bölümden oluşan Suriye’nin eski idarî yapısı içerisinde kuzey coğrafyasını net bir şekilde ortaya koymak zordur. Fizikî olarak Halep ve Haseki Valilikleri (Arapçasıyla Muhafaza-t) en kuzey ucunda olmakla birlikte Rakka ve İdlip Valilikleri peşi sıra gelir. Bundan başka kuzeybatı uçtaki Lazkiye Valiliği’ni dâhil edebiliriz fakat enlem olarak onunla aynı çizgide sayılan Hama Valiliği ile ülkenin güneydoğusundan kuzeye bir üçgen kavisle uzanan Deyr-i Zor Valiliği’ni ağırlıklı olarak Orta Suriye’yi oluşturdukları için kuzey coğrafyasına dâhil etmiyoruz.⁹

Kuzey Suriye’nin en büyük şehri ve valiliği olan Halep’in 10 kazasından (Arapçasıyla Mintika-t) 6’sında yoğun Türkmen yerleşimleri bulunmaktadır. Bunlar; Afrin (Kurtdağı), Azaz, Ayn’el-Arap (Kobani), el-Bap, Cerablus, Menbiç ile bunlara bağlı nahije ve köylerdir. Ayrıca Halep şehir merkezinin Hüllük,

⁴ Bkz: “United Nations Iraq”, (Çevrimiçi) www.uniraq.org/index.php?lang=en مجلس النواب العراقي ve yani Irak Temsilciler Meclisi, (Çevrimiçi) <http://ar.parliament.iq/> الدستور-العراقي / 01.06.2019.

⁵ Partiya Karkeren Kurdistan - Kürdistan İşçi Partisi.

⁶ Partiya Yekîtiya Demokrat - Demokratik Birlik Partisi.

⁷ Yekîneyen Parastina Gel - Halk Savunma Birimleri.

⁸ Son halin kuruluşu 2018 ve Cezire, Fırat, Afrin, Rakka, Tabka, Menbiç, Deyr’ez-Zor adlarıyla 7 alt Kantondan oluşuyor (“The Kurds are creating a state of their own in northern Syria”, May 23rd 2019, {Çevrimiçi} www.economist.com/middle-east-and-africa/; Seamas Carraher, “Uncertain Times in Rojava - The Autonomous Administration of North and East Syria”, 05 Apr 2019, {Çevrimiçi} www.globalrights.info/2019/04/; Paul Iddon, “Why the Syrian Kurds should be granted autonomy”, 20-01-2019, {Çevrimiçi} www.rudaw.net/english/analysis/20012019/; “Rojava”, {Çevrimiçi} <https://en.wikipedia.org/wiki/Rojava>, 01.06.2019.

⁹ Metin Erendor, *Suriye ve Türkmenler*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul 2016, s. 33-34.

Kadiasker, Haydariye, Beayidin, Eşrefiye, Bostanpaşa, Şeyhferis, Şeyhıdır Mahallelerinde de Türkmenler yaşamaktalar. Lazkiye'nin vilayet merkezinin Cimmel Mahallesi (Türkmen Harası) ile merkez ilçeye bağlı Ayn'el-Beyza (Bucak), Behlüliye (Karınca), Kastel Muaf (Bucak), Keseb ve Rebia/Gebelli (Bayır) Nahiyeleri Türkmenlerle meskündür. Yine Rakka vilayet merkezinin Guraba Mahallesi ile Tel Abyad Kazası'nda ve İdlip'in şehir merkezi ile bu vilayete bağlı Cisir-i Şugur Kazası'nda da Türkmen nüfus mevcut. Kuzey'in diğer vilayeti Haseki'de ise Türkmen varlığı yok denecek kadar azdır.¹⁰

Doğusu ve güneyi çöl olan Suriye'nin kuzeyi yerleşime nispeten daha elverişlidir. Suriye'nin en önemli iki nehri; Türkiye'den gelen Fırat¹¹ ve Türkiye'ye dökülen Âsi de bu bölgededir. Kuzey Suriye'nin batı kesimi yani Akdeniz kıyısı iklimi ve bitki örtüsüyle Akdeniz tipidir. Onun iç kesimleri ile ülkenin kuzey-batı ve güneybatı tarafları nispeten dağlık, kuzeyin kalan kesimleri ise yer yer çöl karakterli bozkırdır. Tarım ve hayvancılıktan sanayiye, turizmden petrol üretimine kadar büyük bir çeşitlilik arz eder Kuzey Suriye'nin geçim kaynakları. Aynı şekilde kuzeydeki etnik yapı da çok renklidir: Arap, Türkmen, Kürt, haricindeki Nusayrî (Fellah / Arap Alevisi), Ermeni, Süryani, Asurî, Keldanî, Çeçen, Domî / Domarî (Navarî), Ezidi / Yezidi ilh.¹²

2019'un ilk yarısı itibariyle Kuzey Suriye egemen güçler bakımından da oldukça hareketlidir. Afrin, Azaz, el-Bap, Cerablus gibi yerler Güvenli Bölge olarak halen Türk Ordusu'nun kontrolünde; İdlip'e bileşenleriyle de olsa Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) hâkim fakat çevresinde Türkiye'nin 12, Rusya'nın 10 ve İran'ın 7 gözlem noktası bulunmakta; Menbiç'ten tâ Derik'e dek ve Kobani'den -Rakka dâhil- tâ Deyr-i Zor'a kadarki geniş alana ise PYD-YPG Suriye Demokratik Güçleri (SDG) yayılmış durumda, tabii ki Menbiç dâhil 11 noktadaki Amerikan Üs Birliklerinin yardımıyla; Halep ve Lazkiye tarafları ise Rusların ve İranlıların desteğiyle Esad Rejimi'nin (Suriye Merkezî Hükümet Birlikleri) elinde. Kuzey Suriye'deki askerî havaalanlarının 1'i ABD'nin, 1'i Rusya'nın, 1'i ÖSO'nun, kalan 5'i Suriye Devleti'nin denetiminde. Petrol yatakları ise Rejim'le SDG arasında bölüşülmüş durumda. Esasen NES yani sözde Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi de bunun için kotarılmış gözüküyor.¹³

¹⁰ "Suriye'de Değişimin Ortaya Çıkardığı Toplum: Suriye Türkmenleri", Haz.: Ali Öztürkmen, Bilgay Duman, Oytun Orhan, *ORSAM-Ortadoğu Türkmenleri Programı*, Rapor No: 14, Kasım 2011, s. 9-21; C. Burak Korkmaz - Latif İltar, "Bayır-Bucak Türkmen Bölgesindeki Türk Varlığı ve Bölgede Mücadele Veren Gruplar", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 13, Bahar 2016, s. 90-94; Fatih Kirişcioğlu, "Suriye Türkleri/Turks in Syria", *Avrasya Dosyası*, Cilt: 2, Sayı: 3, Sonbahar 1995, s. 9-15; Ali Bademci, *Suriye'de Türkmenler ve Bayır-Bucak*, 2. bs., Ötügen Neşriyat, İstanbul 2014, s. 180-189; Erendor, *a.g.e.*, s. 202-223; Adil Şan, "Suriye Türkmenleri (Nüfus ve Yaşadığı Yerler)", Suriye Türkmenleri Kültür ve Sanat Sitesi (Çevrimiçi) <https://suriyeturkmenleri.wixsite.com/suriyeturkmenleri/nufus-ve-yasadiklari-bolgeler>, (Çevrimiçi) www.turkmens.com/Suria.html ve (Çevrimiçi) <https://ar.m.wikipedia.org/wiki/02.06.2019>.

¹¹ Onun büyük kolu Habur da Fırat gibi Türkiye'den doğarak Suriye topraklarının ortasına dek uzar.

¹² Münür Bilgili, *Doğu Akdeniz Kıyısında (Suriye, Lübnan, İsrail) Yaşanan Göçler ve Devlet Oluşum Süreçlerine Etkileri*, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 20-23; "Suriye Ülke Etüdü", Haz.: Volkan Aydos - Meltem Duran, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 30, Eylül 2000, s. 15-19, 27-35 ve 41-60.

¹³ Öztürkmen - Duman - Orhan, "a.g.m.", s. 23; Aydos - Duran, "a.g.m.", s. 56-57; Mohannad Al-Kataa, "Suriye'deki Kürtlerin İnsan Coğrafyası", *The World Institute*, 9 Temmuz 2016, (Çevrimiçi)

II. Anahatlarıyla Kuzey Suriye'deki Türkmen Yerleşim Yerlerinin Çağ- daş Tarihi

A) Modern Zaman (Son Yüz)

İ- Millî Mücadele ve Manda Dönemleri

Vekâlet hatta velâyet, vesâyet anlamlarına gelen Manda ile Kuzey Suriye Türkmenlerinin imtihanı başlamışken daha kuzeydeki Anadolu Türklüğünün de Millî Mücadelesi eş zamanlı başlayacaktı. Tarihi derinlik ve stratejik alt-yapı nedeniyle bundan sonra bu iki kavramı içiçe geçmiş görebiliriz. Zira 30 Ekim'deki Mondros Ateşkes Antlaşması'nın hemen ardından Mandaterler de, Millî Mücadeleciler de harekete geçeceklerdir. Bu ikincilerden M. Kemal Paşa, Mondros'un 16. maddesindeki Suriye'yi boşaltma kararına rağmen Cephe Kumandanı olarak sınırın Lazkiye - Han Şeyhun hattından yani Halep'in 100 kilometre güneyinden geçtiğini ve Halep nüfusunun 4/3'ünün Arapça konuşan Türkler olduğundan elde tutulma gerekliliğini 3 Kasım 1918 tarihli bir telgraf-la Hükümete bildirmekteydi. Buna mukabil Şam'da İngiltere tarafından kral ilan edilen Faysal da hâkimiyet alanını genişletmek için Cerablus ve Nizip'in mütarekeye göre kendilerinin olduğu ve 2 güne kadar boşaltılmadığı takdirde şiddet kullanılacağı ultiatomunu verdiriyordu. Bir yandan da yandaşları Rakka ile Tel Abyad arasında atlarla vergi topluyor, Türkmen ileri gelenlerinden 100 kadarını Tedmür'deki hapishaneye atarak işkence uyguluyordu.¹⁴

İngiltere ile Fransa 1919 yılı başında toplanan Paris Konferansı'nda aralarındaki bölüşümü Manda Sistemiyle birlikte onaylattılar. Yavaş yavaş aldatıldıklarını anlayan Araplarsa Temmuz 1919'da toplanan Suriye Genel Kongresi'nde bağımsızlık ilan ettilerse de bu bir yıl bile sürmedi. Bu arada Halep ve Lazkiye Türkmenleri, Fransızların Kilikya'yı işgale kalkıştığında Hatay Dörtöyol'da atılan *'İlk Kurşun'* akabinde başlayan Kuvâ-yı Milliye'ye destek vermeye başladılar. Evvelâ Halep Teşkilat-ı Milliyesi teşekkül ettirilerek Suriye ve Filistin Müdafî Kuvâ-yı Osmaniye Hey'eti Umumiyesi ve Gönüllü Fırkası kuruldu; Reisliğine Ayıntab Kumandanı Ali Şefik Bey / nâm-ı diğer Özdemir Bey, yardımcılığına ise Halep Hey'et-i Merkeziye Başkanı Hilal/Bilal Bey getirildi. Bundan hareketle Halep halkı 8 Aralık 1919 tarihinde şehirde kepenk kapatarak büyük bir miting düzenlemiş ve hem İzmir'in işgaliyle başlayan Anadolu'daki Yunan zulmünü hem de Suriye ile Filistin'deki İngiliz ve Fransız işgallerini protesto etmişlerdir. Protestodan *"Kahrolsun Emir Faysal ve Arap Hükümeti! Yaşasın Halifemiz ve Osmanlı Devleti!"* sloganlarıyla işbirlikçiler de nasibini almıştır. Miting sonrasında ise Sivas Kongresi'yle işgal

<http://alaalam.org/ar/politics-ar/item/332-5681679>, "Suriye'deki Son Durum", 13 Temmuz 2018 (Çevrimiçi) <https://tr.sputniknews.com/infografik/201807131034273454-suriye-dera-isid-nusra-ypg-dsg-idlib/> ve "Military Situation In Syria", January 02, 2019, (Çevrimiçi) www.reddit.com/r/syriancivilwar/comments/abuayu/january-02-2019-military-situation-in-syria/ 02.06.2019.

¹⁴ Ahmet E. Dağ, *Emeviler'den Arap Baharına Halep Türkmenleri*, ORDAF Taşmektep Yayın Atölyesi, İstanbul 2015, s. 58-62; Ahmet E. Dağ, *Suriye (Bilad-i Şam'ın Hazin Öyküsü)*, İ.H.H. Yayınları, İstanbul 2004, s. 23-25; Ömer O. Umar, "Suriye Türkleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: XX, (Türk Dünyası), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 595-596; Bademci, a.g.e., s. 139.

altındaki bütün topraklara bir umut olan Mustafa Kemal'e Haleplilerden bir heyet gönderilmiştir.¹⁵

1920 ilkbaharındaki Şam Eşrâf Kongresi'nde bir araya gelen Milliyetçi Araplar, Suriye Krallığı kurduklarını açıklayıp Faysal'a taç giydirmelerine rağmen Fransızlar Mayıs ayında toplanan San Remo Konferansı gereğince başta Şam ve Halep olmak üzere tüm Suriye ve Lübnan şehirlerini işgal ettiler, daha doğrusu İngilizlerle anlaşmalı olarak işgal bölgelerini trampa ettiler. Sevr Antlaşması'nın 94. maddesi gereğince de Manda İdaresi altında Suriye'yi 4 özerk bölgeye ayırdılar ki bunun en büyük parçası, 72.243 km²lik yüzölçümüyle bütün Kuzey ve Doğu Suriye'yi kapsayan Halep Devletçığı idi. Lazkiye'de ise tıpkı Suriye'nin en güneyindeki Dürzî Devletçığı gibi mezhepsel bir yapı, Alevî Devletçığı kurulmuştu. Halep'teki yerli temsilci Kamil el-Kudsî olup bütün Parça Devletler Fransız Yüksek Komiseri General Gouraud'un denetimi altındaydı.¹⁶

Buna karşın Anadolu'daki Milli Mücadele'yle bağlantılı olan Halep merkezli direniş bir anda ortak umut haline geldi. M. Kemal Paşa'nın "*Halep Kuva-yı Milliyesi'nin Islahiye vasıtasıyla tesis edilecek irtibatla yardımlaşmanın temin edilmesi*" talimatının vurguladığı bu bağ doğrultusunda kurulan Halep Kuva-yı Milliyesi zamanla Lazkiye, Şam, Hama, Humus, Beyrut, Kuneytra, Trablusşam ve Amman gibi şehirlerde de şubeler açarak örgütlenmesini genişletmiştir. Türkmen, Çerkez ve Araplardan müteşekkil bu yapı içerisinde Adana'daki 2. Kolordu Komutanlığı, Halep - Hama - Lazkiye - Samandağ - İskenderun - Kırıkhan sınırının içinde kalan bölgede 5 düzenli teşkilat kurmuş ve ayrı ayrı Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerince eylemler organize edilmiştir. O dönemde ayrıyeten Halep Cemiyet-i Esâmiyesi Heyet-i Merkeziyesi (Dernekler Platformu Sekreteryası), Necât-ı Vatanîye (Vatan Kurtuluşu), İstikbal Cemiyeti, Şark-ı Karîb İhtilası / İstihlâsı Cemiyeti (Yakın Doğu Kurtuluş Örgütü) ve Milli İsyân Partisi gibi aynı amaçlı yerel teşkilatlanmalara da tevafuk edilir.¹⁷

Bu dönemde Rıza Bey, Ahmet Nabğalı, Nüveyran / Nüveryan Oğuz, Asım Bey, Necip Ağa, Mustafa Ağa Hacı Hüseyin, Bedri Bey, Mehmet Ağa, Cekeli Mecit Ağa, Salih Polat, Kasım Şahbudak ile Afrinliler; Hacı Hannan, Şeyh İsmailoğlu / İsmailzâde Hoca, Şeyh Abdi, Ahmet Ruto, Polat Bey ve Lazkiyeli Suhta Ağa, Nevres Ağa gibi direniş önderleri çıkaran Türkmenlerle Kürtlere artık Fransa'dan umudunu kesen Şeyh Kâmil Kassab, Binbaşı Muhiddin Bey,

¹⁵ *Osmanlı Belgelerinde Halep*, Haz.: Nuran Koltuk vd., Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul 2018, s. 29; Hasip Saygılı, "Resmî Evraka Göre Milli Mücadele'de Türkiye Dışı İslam Topuluklarıyla İlişkiler (1919-1922)", *Türk Yurdu*, Yıl: 102, Sayı: 311, Temmuz 2013, s. 66; Murat Güztoklusu, *Musul Özdemir Harekâtı*, 2. bs., Pozitif Yayınları, İstanbul 2008, s. 297-300; Umar, "a.g.m.", (ST), s. 596; Demir, "a.g.m.", s. 299; Dağ, *a.g.e. (Halep)*, s. 62-63.

¹⁶ Erendor, *a.g.e.*, s. 121-125; Bademci, *a.g.e.*, s. 140-143; Koltuk vd., *a.g.e.*, s. 29-30; Rahime Edibali, "Tarih Boyunca Halep", 15 Aralık 2016, (Çevrimiçi) <http://www.bayrakyayincilik.com/2016/12/15/tarih-boyunca-halep/>, 29.06.2019; Ömer İshakoğlu, *Suriye Tarihi (Osmanlı Dönemi Suriye'sinde Edebi ve Kültürel Hayat 1800-1918)*, Kabcacı Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 82.

¹⁷ İ. Özbay - F.R. Ünalp - A. Keskin, "İngiliz ve Fransızların Güney-Doğu Anadolu'yu İşgal Etmeleri, Milli Mücadele Hareketleri, Bu Bölgede Yapılan Muharebeler ve Revandiz Harekâtı", *Türk İstiklal Harbi IV'ncü Cilt Güney Cephesi*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009, s. 35; Dağ, *a.g.e. (Halep)*, s. 63-64; *Osmanlı Belgelerinde Halep*, s. 29; Umar, "a.g.m.", (ST), s. 596.

Said Bey Haydar, Dr. Abdurrahman Şebender gibi Arap milliyetçilerinin yanı sıra Faysal Hükümeti'nin bakanlarından Abdülhamid Paşa, Celal Bey, Haşim Bey, Müsteşar Mustafa Nimet Bey gibi bürokratlar ile ed-Difa' Gazetesi sahibi Tevfik Yazıcı, Müfid Gazetesi sahibi Yusuf Bey Haydar, eş-Şa'ab Gazetesi sahibi Abdürrezzak el-Esad, Hedef Gazetesi sahibi Abdülhayr Bey gibi gazeteciler ve Şeyh Süleyman (İbn-i Reşid Aşireti), Şeyh Fâris (Hadidi Aşireti), Abdülkerim Paşa (Mevâli Aşireti) gibi aşiret reisleri ile Müslim Verde ve Mülhem Câsim gibi çete reisleri de katılmışlardır. Hatta Kuva-yı Milliyecilerle Emir Faysalcılar arasında Kilis'in Kefergani Köyü'nde 8 maddelik gizli bir anlaşma bile imzalanacak ve Kilis Kuva-yı Milliye Heyeti adına Polat Bey, Molla Recep, Mehmet İslam; Arap Hükümeti nâmına da Jandarma Müfettişi Cemil Lütfi imza koyacaklardır.¹⁸

Bâb'a bağlı Telaşir'i direnişin lojistik merkezi olarak kullanan Halepli Kuvvacılar, Anteb'i işgal sürecindeki Fransızların ikmal yollarını sabote ederek Akçakoyunlu-Cerablus savaşlarında başarı sağladılar. Halep - Maraş Demiryolu Okçu İzzeddinli Aşireti'nin milislerince sürekli tahrip edilmiş, bir defasında Maraş'a giden bir tren havaya uçurularak bazı Fransız askerleri esir alınmış ve bunun üzerine bölgeye gönderilen Fransız Birliği de Damrık Dağı'nın batı yakasındaki Hisarköy civarında bozguna uğratılmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın gizlice Halep'e yolladığı subayların örgütlemesiyle şehrin sokaklarına Fransız yönetimine karşı Türkçe ve Arapça pankartlar asılmış, keza Türk kuvvetlerini bekleyen Haleplilerin evlerine Osmanlı bayrakları asarak hazırlık yaptıkları kayıtlara geçmiştir. Ankara Hükümeti adına bölgede faaliyet gösteren Aneze Aşiret Reisi Hacim Paşa, devamlı surette düzenlediği akınlarla el-Bâb'ı Fransız işgalinden kurtarmıştır. Türk birlikleri ve yerel müfrezelerle birlikte Fransız işgalinden kurtarılan Menbiç'te Halep Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin şubesi açılarak Aralık 1920 ile Ağustos 1921 tarihleri arasında etkin olması sağlanmıştır. Yine Fransa'ya karşı büyük bir mücadele veren Arap direniş önderlerinden İbrahim Hananu'ya silah ve mühimmat desteği verilerek Türkiye, Suriye ve Irak'ın istiklalleri sağlandıktan sonra bir 'Konfederasyon' teşkil etmeleri hedeflenmişti. Hatta Hananu'nun Türk takviyeli kuvvetlerinin bayrağının bir yüzüne Arap, diğer yüzüneyse Türk bayrağı işlenmişti.¹⁹

Mustafa Kemal'le bizzat irtibatlı Şam doğumlu Osmanlı Albayı Yahya Hayatî Bey'in büyük çabalarıyla 3 bölge (Şam, Halep, Lazkiye) 3 büyük isyana²⁰

¹⁸ Öztürkmen - Duman - Orhan, "a.g.m.", s. 7; Dağ, *a.g.e. (Halep)*, s. 64-65; Demir, "a.g.m.", s. 303; Koltuk vd., *a.g.e.*, s. 28-29; Mustafa Öztürk, "Osmanlı Miri Rejiminin Suriye ve Irak'ta Uygulanmasının Sonuçları", *Akademik Bakış*, Cilt: 9, Sayı: 18, Yaz 2016, s. 8-9; Umar, "a.g.m." (ST), s. 596.

¹⁹ Dağ, *a.g.e. (Halep)*, s. 63-65; Umar, "a.g.m." (ST), s. 596-597; Demir, "a.g.m.", s. 300-303; Fatih Kirişcioğlu, "Suriye Türkleri / Turks in Syria", *Avrasya Dosyası*, Cilt: 2, Sayı: 3, Sonbahar 1995, s. 14; Koltuk vd., *a.g.e.*, s. 30; Hasip Saygılı, "Resmi Evrakta Göre Milli Mücadele'de Türkiye Dışı İslam Topluluklarıyla İlişkiler (1919-1922)", *Türk Yurdu*, Yıl: 102, Sayı: 311, Temmuz 2013, s. 29.

²⁰ 1- Lazkiyeli Şeyh Salih el-Ali'nin liderliğinde ta güneyde Banyas'tan başlayıp İskenderun'a kadar uzanan hat. 2. Halepli İbrahim Hannanu'nun liderliğindeki İdlip-Cisr-i Şugur-Halep hattı. 3. Suphi Bereket/Berkât liderliğindeki Maarrat'ün-Numan-Hama-Şam hattı. (Bkz: Hadiye Yılmaz, "Mustafa Kemal Paşa-Emir Faysal Anlaşması ve Milli Mücadele Döneminde Suriye ve Irak", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 20, Güz 2014, s. 296.

sahne olduysa da bitirici darbe vurulamadı. Antep ve Adana'yla ilgili ciddi sıkıntıların yaşandığı bir süreçte El-Cezire Cephe Komutanı Nihad Paşa, Halep'e girmenin maceraperest bir tutum olacağı beyanında "Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmayı katiyen arzu etmem" diyerek risk almamıştır. Sonrasında 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşması'yla TBMM Hükümeti'nin, Güney Cephesi'ndeki Fransız Kuvvetleri ve kuyruğu Ermeni komitacılarla boğuşmasını bitirip de Fransa Devleti tarafından tanınması ve aradan çekilmesi başta Halep ile Lazkiye olmak üzere Türkmen, Arap, Kürt; tüm unsurlarda hayal kırıklığı yarattı. Zira anlaşmada sınır Antakya - Halep - Lazkiye havalisi dışta kalacak şekilde belirlenmişti:

"İskenderun Körfezi üzerinde Payas mevkiinin hemen güneyinde olmak üzere seçilecek bir noktadan başlayacak ve yaklaşık olarak Meydan-ı Ekbez'e doğru gidilecektir (Demiryolu istasyonu ve Meydan-ı Ekbez Suriye'de kalacaktır). Oradan Marsova'yı Suriye'ye ve Karnaba ile Kilis kentini Türkiye'ye bırakmak üzere güneydoğuya kayacak ve Çobanbey İstasyonu'nda demiryoluyla birleşecektir. Daha sonra Bağdat Demiryolu'nu izleyecek olan sınır çizgisi (Demiryolu platformu Nusaybin'e kadar Türk toprakları üzerine kalacaktır) Nusaybin ile Ceziret'ül-Ömer arasındaki eski yolu izleyerek Ceziret'ül-Ömer'den Dicle'ye varacaktır. Nusaybin, Ceziret'ül-Ömer ve yol Türkiye'de kalacaktır. Çobanbey ile Nusaybin arasındaki demiryolunun istasyon ve garları, demiryolu platformunun parçaları sayılarak Türkiye'ye bırakılacaktır."²¹

Yine de o zamanki adıyla bu itilâfnâmenin 7. maddesince İskenderun Bölgesi (Sancak) için özel bir yönetim kurulması ve bölgedeki Türklerin kültürlerini geliştirme kolaylığı ile Türkçenin de resmî dil olarak kabul edilmesi; 9. maddesince Süleyman Şah'ın Caber Kalesi'ndeki mezarının çevresiyle birlikte Türkiye'ye ait olması ve orada muhafız bulundurup Türk bayrağını çekebilmesi; 13. maddesince bölgede yerleşik ya da konar-göçerlere eskisi gibi sınırın iki tarafındaki meralardan yararlanma hakkının tanınması gibi hafifletici sebepleri vardı. Fakat Ankara Hükümeti'nin Düvel-i Muazzama ile olan ilk antlaşmasına her iki taraftan da tepki dinmedi. Özellikle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde sert tartışmalar yaşandı. Aldatıldıklarını düşünen Araplar yüzünü tekrar Şam'a ve Suriye'nin birliğine çevirdiler.²² Türkmenler ise Lozan'a kadar gene umut beslediler.

²¹ Demir, "a.g.m.", s. 300-301; "Suriye-Irak ve Filistin Milli Mücadele'de Yanımızdaydı (1-2-3-4)", İbrahim H. Er, İstiklal Gazetesi 3-9 Kasım 2018 (Çevrimiçi)

²² "Türkiye Cumhuriyeti ile beynelmilel ukut mucibince Suriye ve Lübnan üzerinde haiz olduğu salâhiyete müstenide hareket eden, Fransız Cumhuriyeti arasında mümza muhadenet ve münasebati hasenei hemcivari mukavelenamesinin tasdiki hakkında kanun", Resmî Ceride ile neşir ve ilâm: 24 / VIII / 1926, Sayı: 455, s. 1002-1003 (Çevrimiçi) www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc004/kanuntbmmc004/kanuntbmmc00400910.pdf, 30.06.2019; Mustafa Budak, "Ankara İtilâfnâmesi Sürecinde Suriye Sınır Üzerine Tartışmalar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 38, Temmuz 1997, s. 407-423; Süde Selalmaz, "Franklin Bouillon'un Ankara Ziyaretleri ve Ankara Antlaşması'nın İmzalanması", (Çevrimiçi) <https://eodev.com/gorev/7755649>, 30.06.2019; Umar, "a.g.m." (ST), s. 597; Kirişçiöglü, "a.g.m.", s. 14-15; Öztürkmen - Duman - Orhan, "a.g.m.", s. 7-8.

Türklerin ruh verdiği Arap karşı koymasını kırmak ve onlara 'Büyük Suriye' gagesi bahşetmek için Fransızlarca Haziran 1922'de Halep, Şam ve Alevi / Lazkiye devletçikleri birleştirilerek Suriye Federasyonu kuruldu ve başına da Halep Federe Devlet Başkanı Suphi Berekât getirildi. Aralık 1924'te ise Halep ve Şam devletçikleri, yanlarına özerk İskenderun Sancağı'nı da alarak Suriye Devleti'ni oluşturdular; devletin merkezini de Halep'ten Şam'a taşıdılar. Lazkiye bölgesi ise 1925 başından itibaren Aleviler Devleti adı altında tekrar devletçikleşti. Dahası her mezhebi hükümetlendiren (Lübnan - Mârûniler, Süveyde - Cebel-i Dürzî) Fransa Mandaterliği, Lazkiye Nusayrilerine "Siz ne Türk, ne Arap, ne de Müslümansınız. Sizler Haçlıların bakiyelerisiniz" diyerek klasik aldatmasını / propagandasını yapıyordu. Yeniden ihdas edilen Alevi devletçığının başında ise bu sırada Cezayir kökenli Fransız Komiser Henri C. Cayla vardı.²³

Manda herkes için ama en çok Türkmenler için zor oldu. 1923 sonbaharında Türkler tarafından teşkil edilen Millî Halep Partisi'nin mensupları hükümetçe yargılanıp hapis ve sürgün gibi cezalara çarptırıldılar. Buna rağmen mücadele hız kesmedi; Türkmen ve Kürt milislerin Türkiye sınırına yakın bölgelerde Manda İdaresi'ne karşı başkaldırı hareketleri devam etti. Bu sıra ilginç bir şey oldu ve TBMM hükümeti, 1924 yılbaşı için hazırlattığı armağanda Kerkük, Musul, Süleymaniye, Batum ve Kuzey Suriye'nin de yer aldığı Misak-ı Milli haritası yayınladı; hem de Lozan Antlaşması'nın üzerinden daha 6 ay bile geçmemişken ve Lozan'da da Suriye sınırı Ankara Antlaşması'ndaki gibi tescil edilmişken. Refleks bir dışavurum olarak görünen bu hâtıralıkta "Hal-i hazır taksimatına tevfikân bi'l-umum vilâyât sancak ve kazaları ira'e eder" yazısıyla birlikte 77 il gösterilmektedir. 32'nci sırada yer alan Halep'in kazaları da Antakya, İskenderun, İdlîb, Belen, Reyhaniye, Barişa, Cisir-i Şugur, Bâb-ı Cebul, Menbiç ve Cebel-i Sem'an olarak verilmektedir. 39'ncu sıradaki Deyr-i Zor ilinde ise Re'su'l-Ayn, Aşere, Ane, Ögmal? ve Mesice? kazaları yazılıdır. 18'nci sıradaki Urfa'nın 4 kazasından biri Rakka'dır.²⁴

Fransızlarsa 'en güvenilmez azınlık' olarak gördükleri Türkmenler başta olmak üzere idarelerine karşı çıkan herkesi baskı altında tutmak istemişlerdir. Çobanbey'e bağlı Vukuf Köyü'nün Ağası tutuklanmış, çocukları da aleni işkence görmüştür. Antakya'nın Karbeyaz ve Com köylerinden kişiler ise silah kullandıkları iddiasıyla kurşuna dizilmişlerdir. Fakat Fransızlar, Kuva-yı Milliye geleneğiyle baş etmekte oldukça zorlandılar; Kuzey Suriye'de İbrahim Hananu'nun ve Lazkiye Dağları'nda Salih el-Ali'nin kıyımı 1925'lerde de sürdü. O yıl Cebel-i Dürzî'de başlayan isyan tüm Suriye'ye yayılmış ve başını Şamlı - Halepli Sünnilerin çektiği Kitle-i Vataniye Partisi'nin (el-Kutle el-Vataniyye)

²³ Erendor, *a.g.e.*, s. 124-128; Bademci, *a.g.e.*, s. 144; Dağ, *a.g.e. (Halep)*, s. 72; Demir, "a.g.m.", s. 301; Edibali, *a.g.y.*; Ömer O. Umar, "Suriye'de Fransız Emperyalizmi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 1, 2002, s. 301-302; "State of Alawites" (Çevrimiçi) <https://en.m.wikipedia.org/wiki/Alawite-State>, 30.06.2019.

²⁴ Umar, "a.g.m." (ST), s. 598; Dağ, *a.g.e. (Halep)*, s. 71; Mustafa Öztürk, "TBMM'nin 1924 Yılı Yılbaşı Hatırası - Misakı Milli Haritası", *Askeri Tarih Bülteni*, Yıl: 25, Sayı: 49, Şubat 2002, s. 19-29; Demir, "a.g.m.", s. 301.

Hasan el-Harrat öncülüğünde organize ettiği isyan sonrası Şam, karadan ve havadan 2 gün boyunca bombalanarak başkaldırı kontrol altına alınmıştır. 20 Ekim 1925 itibarıyla 336'sı kadın ve çocuk toplam 1.416 kişi öldürülmüş, çarşılar ve kimi camiler tahrip edilmiş, toplam zararsa 100 milyon frankı bulmuştur. Hama'da eski Osmanlı subaylarından Fevzi Kavukçu isimli bir Türkmenin öncülüğünde çıkan isyan da bombardımanla bastırıldı. Ticarî merkezlerin tamamen tahrip olduğu bombalama sonucu 7.344 kişi hayatı kaybetmiş ve 200 bin sterlinlik zarar oluşmuştur. Bombalamalardan Cisir-i Şugur da nasibini almıştır.²⁵

Fransız ve Fransız üniformalı Ermeni askerlerin köy yakma, tarım ürünlerine zarar verme, yargısız infaz, tecavüz ve işkence fenalıklarına karşın direniş uzun süre kırlanamamış ve ancak 1927 yılında kontrol altına alınabilmiştir. Tüm bu süreçte Halep Türkmenlerinin liderliğini Bekmişli Oymağının Hacı Ali Aşireti'nden Kel Muhammed yürütmekteydi. Tıpkı 1927-28'lere kadar Antakya ve İskenderun'daki okullarında Türkiye Tevhid-i Tedrisat Programı'nı uygulayan Hataylılar gibi o da Türkiye'de çıkan Şapka Kanunu'nu Halep'te uygulamak için bolca şapka getirtmişti. Bu dönemde Halep'teki Türkmen nüfusunun 40-50 bin civarı, ülke genelindeki Türki unsurların (Türkmen, Kürt, Çerkez) yüzde 18-19'larda olduğu tahmin ediliyor.²⁶

1928'de İbrahim Hananu ile Haşim el-Attasi'nin Vatan ve Şükrü Kuvvetli'nin İstiklâl Partilerini tanıyan Fransa Manda Yönetimi, Milliyetçi aydınların yoğun talepte bulunduğu cumhuriyetçi bir Anayasayı 1929'da hazırladıysa da ertesi yıl vazgeçti. Yine 29'da başlayan ve 1930'lu yıllarda devam eden Dünya Ekonomik Bunalımı (Büyük Buhran) Suriye'deki Manda & Muhalefet ilişkilerine de yansdı ve bir soğuma yaşattı. 1933'de Fransa Devleti ile Suriye Hükümeti arasında imzalanan ve Suriye'nin yıl içinde Milletler Cemiyeti'ne üyeliğini getiren anlaşma sonrası çıkan tartışmalardan dolayı Suriye Meclisi kısmen feshedilince eylemler başladı. 1935'te artık efsaneleşen Hananu'nun ölümünden sonra eylemler genel greve dönüştü. Bilhassa 1936 yılındaki 72 günlük grev ülkeyi felce uğrattı; Fransızlarsa her zamanki gibi zırlı birliklerle sivil unsurları ezmeye çalıştı. Bu sırada Türkiye ile Hatay / Sancak meselesini görüşen Fransa, mezhepçi oyunlarına gelen tepki üzerine Lazkiye hükümeti haline çevirdiği Alevî devletliği kısmını iptal ederek Suriye devleti topraklarına ekledi ve böylelikle tansiyonu düşürmeye çalıştı. Yetmeyince 3 yıl içinde Manda yönetiminin bitirilmesini öngören ve Suriye'ye bağımsızlık taahhüt eden Vionet Antlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı.²⁷

²⁵ Dağ, *a.g.e. (Halep)*, s. 73-74; Umar, *a.g.e. (SFE)*, s. 304-308; Dağ, *a.g.e. (Suriye)*, s. 25-26.

²⁶ Umar, *a.g.e. (SFE)*, s. 308; Dağ, *a.g.e. (Halep)*, s. 74-76; Volkan Payaşlı, "Fransız Mandası ve Hatay'ın / Sancak'ın Türkiye'ye İltihak Sürecine Kadar Olan Döneminde Tevhid-i Tedrisat Kanunu Uygulamaları (1924-1939)", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi USAD*, C: 5, S: 22, Yaz 2012, s. 354-356.

²⁷ Oğuz A. Çelikkol, *İçimizdeki Komşu Suriye*, BİLGESAM Yayınları, İstanbul 2015, s. 17; H. Birsell, O.Ö. Duman, "Fransa'nın Suriye Mandater Yönetimi Müfettişlerinden Pierre Bazantay Gözüyle Yakındoğuda Bir Milliyetçi Çatışma Alanı: İskenderun Sancağı (1934-1939)", *Turkish Studies*, V: 8/9, Summer 2013, pp. 810; William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, (Çev.: Mehmet Harmanlı), Agora Kitaplığı, İstanbul 2004, s. 250; *Modern Ortadoğu Tarihi*, Editör: Hasan Öztürk, BİLGESAM Yayınları, İstanbul 2016, s. 100-101; Erendor, *a.g.e.*, s. 128-129; Dağ, *a.g.e. (Halep)*, s.

Fransa'nın Nazi Almanya'sı karşısında sıkışması ve Suriye'ye bağımsızlık verme çalışmalarını iyi takip eden Türkiye, Ankara İtilâfnamesi şartları uyarınca Sancak'ın Suriye'ye verilemeyeceğini ve bağımsız olması gerektiğini dile getirdi. Buna mukabil sorun Milletler Cemiyeti'ne götürüldü ve Ocak 1937 itibarıyla İskenderun Sancağı'na (Sanjak of Alexandretta) tam otonomi verilmesi, dış ilişkilerde MC denetiminde Suriye'ye bağlı kalması, resmî dilinin Türkçe olması; tüm bunların Fransa ve Türkiye'nin garantörlüğünde uygulanması kararlaştırıldı. Sonraki ismiyle Hatay'a yönelik bu ilgi Halep Bölgesi Türkmenlerinin de umutlarının tazelenmesine yol açtı. İngilizlerin yaklaşan savaşta Türkiye'yi yanına çekmek için Halep'i Fransızlardan isteyip Türklere verebileceği pazarlıkları duyuluyordu. 30'lu yıllar boyunca Halep Türkmenlerinin liderliğini yapan Hacı-Uşağı Oymağı'ndan Ahmed Hoca, iltihak için Ankara'yla doğrudan temas kurmuş ancak "*Hatay'la birlikte hareket edin*" talimatını almıştır. Bu bir nevi bekleme süreciydi ve ne yazık ki bazıları için bitimi olmayacaktı.²⁸

Fransa, Ulusal Cephe'nin (Vatan + İstiklâl) Suriye'de iktidara gelmesine taktik olarak izin verdi. Nitekim Vatan Kitleleri'nin lideri Attası'nın 3 yıllık (1936-1939) ilk Başkanlık dönemi milliyetçilik ve Büyük/Birleşik Suriye temelinde Hatay meselesi'nde en şahin politikalar geliştirildiği dönemdir. Ne var ki önce Hatay İstiklâl Cemiyeti'ni üzerinden partileşen Sancak Türkmenleri, Avusturya'yı ilhak eden Almanya'nın kendisine yönelmesini de an meselesi olarak gören Fransa'nın 38 Temmuz'unda Türkiye'yle anlaşarak oraya Türk askerinin konuşlanmasından sonra iyiden iyiye rahatladı ve Ağustos'ta yapılan seçimlerde Meclis'teki 40 milletvekilliğinden 22'sini kazandı. Bu sırada kayıtlı seçmen sayısı; 35.847 Türk, 11.309 Nusayri/Alevî, 5.504 Ermeni, 1.845 Arap, 2.098 Hıristiyan ve 359 diğer şeklindeydi. Eylül'de Cumhuriyet ilan eden ve Sancak'ın adını Hatay olarak değiştiren bu 22 kişi, başlarında ilk ve tek cumhurbaşkanları Tayfur Sökmen olmak üzere 7-8 ay sonra Türkiye'ye katılma kararı aldılar.²⁹ Fakat I. Dünya ve Kurtuluş Savaşı yıllarından beri Suriye Türkleri dâvasını en iyi bilen, en çok uğraşan isim olarak M.Kemal Atatürk göremedi.

Tüm bu gelişmelere rağmen Kuzey Suriye'de sular durulmadı. Bir yandan 2-3 yıldır Sancak'la beraber Türkiye'ye bağlanmak için Milletler Cemiyeti nezdinde bile çalışma yapan ve çok gayret gösteren amma velâkin hayal kırıklığı yaşayan Bayır-Bucaklılar, bir yandan Şam ile Halep arasındaki siyasi rekabetin Hatay hadisesi yüzünden iyice kutuplaşması ve bir kısmı Vatan Partisi'nden koparak yeni bir parti kurmaya çalışırken diğer kısmı II. Dünya Savaşı şartlarında Türkiye'den ilhak için sürpriz bir hamle bekleyen Halepli-

77; Umar, *a.g.e.* (SFE), s. 308; Ş. Tufan Buzpınar, "Lazkiye", *DİA*, C: XXVII, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2003, s. 118.

²⁸ Birsel - Duman, "a.g.m.", s. 802-807; Çelikkol, *a.g.e.*, s. 17-19; Dağ, *a.g.e.* (Halep), s. 78-79; Kirişçioğlu, "a.g.m.", s. 15; Bademci, *a.g.e.*, s. 149; Erendor, *a.g.e.*, s. 332.

²⁹ Birsel - Duman, "a.g.m.", s. 806-811; Mehmet A. Okur, "Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye'de Fransız Mandası", *Bilig*, S: 48, Kış 2009, s. 148-150; Çelikkol, *a.g.e.*, s. 18-19; Bademci, *a.g.e.*, s. 150; Öztürk (E), *a.g.e.*, s. 102; Umar, "a.g.m." (ST), s. 598; Erendor, *a.g.*

ler vardı. Hatta 1939-40'lı yıllardaki İngiltere ile Türkiye arasındaki ayrıntılı görüşmelerden haberdar olan Halepliler 1941'de bir ayaklanmayla Halep Kalesi'ne Türk bayrağı çekerek Türkiye'nin müdahalesini beklemişlerdi.³⁰ Fakat bu hiçbir zaman gerçekleşmedi.

Adeta deneme tahtasına çevrilen Suriye'de Nusayrilerin çoğunlukta olduğu ve taşrasında çokça Türkmenin de yaşadığı Lazkiye ile ismiyle müsemma Cebel-i Dürzi bölgelerine önce tekrar tam otonomluk verilerek devletçikler hortlatıldı, 3 sene sonra ise bunlar tekrar iptal edilerek Suriye'nin Muhafazat denilen büyük illeri haline getirildi. Hatay'ın ilhakının devlet başkanının istifasını getirdiği yönetim krizi, Fransa'nın Suriye Meclisi'ni feshetmesi ve yeniden Yüksek Komiserlik marifetiyle ülkeyi yönetmek istemesiyle daha da derinleşti. Şamlı ve Halepli milliyetçilerin bağımsızlık talepleri 1941 işgaliyle bastırıldı. İngiliz ve Fransız ortak işgali 1943 seçimlerine kadar sürmüştü; Ulusal Blok'tan el-Kuvvetli'nin Devlet Başkanı olmasından ve SSCB ile ABD'nin 1944'te, İngiltere ile Birleşmiş Milletlerin de 1945'te Suriye'nin bağımsızlığını tanımamasından sonra bile Fransızlar durumu kabullenememiş, 45 ortalarında Şam ve Halep'teki gösteriler sonrası Hama ve Humus'la birlikte buraları bombaladıktan sonra ancak 1946 Nisan'ın da tüm askerlerini çekerek 26 yıllık zoraki birlikteliği sona erdirmiştir.³¹

Kuzey Suriye Türkleri, Halep'in Türk Ordusu'nca işgal ve ilhakını umarken bütün Suriye'nin müttefik devletlerce işgalini gördüler. 20'li yılların, 36'lı yılların şokundan sonra Hatay'ın anavatana katılma sahnesi gibi bir final beklerken yaşadıkları toprakların bambaşka bir sürece sürüklenmesi bundan gayri Türkiye'yle zihin ve gönül olarak bir kopuşu getirecektir. Belki biraz Bayır - Bucak Türkleri istisna edilebilir. Ki onlar da her fırsatta Türkiye'ye iltica ederek anayurt özlemlerini o şekilde gidermeye çalışacaklardır. Nitekim onlardan biri olan Kemal Kaynar, Bayır - Bucak'ın Kebere ve Salmir köylerindeki 1945 zulmünü aktaran Atayolu Gazetesi'ne verdiği mülâkatta şöyle demiştir:

*"Gazetemizin son günlerde yabancı ellerde inleyen kara bahtlı yurduma gösterdiği asil ilgiye bütün kalbim ve varlığım ile teşekkür ediyorum. 30 binden fazla soydaşımızın kurtuluş gününü tasvir ve tasavvur edilmez bir hasret ve iştiaqla beklediklerini içim sızlayarak bir daha açıklamayı bir yurt ve ulus borcu biliyorum."*³²

İİ- Bağımsızlık ve Baas (Esadlar)

1946 yılında başlayan ve günümüzde kavga dövüşle de olsa devam eden Suriye Arap Cumhuriyeti dönemi başta Kuzey Suriye olmak üzere bütün

³⁰ Bademci, *a.g.e.*, s. 149-150; Birsal - Duman, "a.g.m.", s. 806; Hüsnü Özlü, "İkinci Dünya Savaşı'nda, Türkiye'ye Gelen İngiliz Heyetleri İle Yapılan Görüşmeler ve İngiltere'den Alınan Askeri Yardımların Sonuçları", *Atatürk Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2013, s. 61-65; Erendor, *a.g.e.*, s. 332-333; Okur, "a.g.m.", s. 150; Dağ, *a.g.e. (Halep)*, s. 80; Umar, *a.y.* (ST).

³¹ Erendor, *a.g.e.*, s. 127-129; Cleveland, *a.g.e.*, s. 250 ve 256-257; Öztürk (E), *a.g.e.*, s. 102-104; Okur, "a.g.m.", s. 150-152; Çelikkol, *a.g.e.*, s. 19-20; Dağ, *a.g.e. (Suriye)*, s. 28-29; Dağ, *a.y. (Halep)*; Kirişçiöğlü, "a.g.m.", s. 15.

³² Dağ, *a.y. (Halep)*; Umar, "a.g.m." (ST), s. 598; Mehmet Tekin, "Suriye'de Türkmen Bölgesi ve Basında Bayır-Bucak Türkleri", *Güneyde Kültür*, Sayı: 53, Temmuz 1993, s. 22-23.

Türkmenler için sancılı geçti. Fransa Mandası'ndan bağımsızlık ilanı sonrasında iki miras kaldı; toplumsal bölünmüşlük ve ülkeyi yönetecek kadroların Fransız rahle-i tedrisinden geçmiş olmaları. Türkiye heveslisi olarak kabul edilen Türkmenler ise bu yeni yapılanmada pek pay sahibi olamadılar. Üstelik yeni devletin adından da bir ortak ulus bilinci oluşturma çabalarıyla kendi kültürel kimliklerinin paradoksunda kaldılar. Yine de Halepli tüccar sınıfın yönlendirdiği Halkçı Parti, Şamlı politikacıların hâkim olduğu Ulusal Parti'yle birlikte 1948 yılına dek etkili olabildi. Bu tarihten sonra ise 5 yıl önce bir Hıristiyan Arap (Mişel Eflak) ile bir Müslüman Arap (Salâhaddin Bitar) tarafından kurulan BAAS Partisi (Hizb'ül-Ba'si'l-Arabiye el-İştirakiyye / Arap Sosyalist Diriliş Partisi) tüm ipleri eline almaya başlayacaktır. İttihatçıları taklit eden el-Ahd tecrübesini pratiğe döken Baasçılar, militarize - organize bir teşkilat olarak Devlet aygıtını çabucak ele geçirdiler ve 1949 Darbesi'yle hem darbeler sezonunu açtılar hem 4 senelik Şükrü Kuvvetli İktidarını yıktılar. Darbeci General Hüsnü Zaim'i peşi sıra darbe yapan Halepli Albay Sami el-Hinnavi, onu da 4 ay sonra darbe yapan Hama Türklerinden Edip Çiçekli / Şişekli ekarte etti ve böylece bir yılda 3 darbe yapılmış oldu.³³

50'li yıllar da aşağı yukarı böyle geçti. Çiçekli İktidarının 5 yıllık istikrarı yeni bir darbeye bozuldu ve 1954'te Baasçılarla Komünistler başa 3'ncü dönemini tamamlaması için Haşim el-Attasi'yi getirdiler. Bu arada NATO Paketi'na giren Türkiye'nin bu konsept doğrultusunda kurucusu yapıldığı Bağdat Paketi'na Suriye'nin tüm ısrarlara rağmen girmeyişi, aynı yıl Bandung'taki Bağlantısızlar Konferansı'nda Türk Dışişleri Bakanı'nın Amerikan sözcüsü gibi davranması ve 1956 Süveyş Krizi'nde Türk Hükümeti'nin Abdünnâsır karşıtlarını tutması, ertesi yıl neredeyse Türkiye'yle Suriye'yi savaş noktasına getirmiştir. Tabi bütün bunlar Suriye Türkmenlerine olumsuz yansımıştır. Filistin'de bir İsrail Devleti'nin kurulması ve savaşlarda Arap devletlerinin bozguna uğramasıyla kırılan Arap gururu, Cemal Nâsır'ın milliyetçi ve anti-emperyalist söylemleriyle adeta pik yapmıştır. Suriye'de de yükselen bu Arap milliyetçiliği ve sosyalizmi Türkmenlere sistemli bir Araplaştırma politikası olarak yansımıştır. Hem dışlandılar hem kültürel haklardan mahrum bırakıldılar. 1958'de yapılan Toprak Reformu ile Türklere ait birçok tarla, bağ ve bahçe kamulaştırılmış, bedellerinin Suriye hükümetince 40 yıl içinde ve sadece bono ile ödenmesi, üstelik ödemelerin de sadece Suriye uyruklu kimselere yapılmasını kabul ederek adeta Türk mallarına el koymuştur. Asıl hedefse göçe zorlamaktır.³⁴

³³ Dağ, *a.g.e. (Halep)*, s. 81-82; Öztürk (E), *a.g.e.*, s. 104-110; Dağ, *a.g.e. (Suriye)*, s. 29-32; Çelikkol, *a.g.e.*, s. 27-29; Erdal İnce, "Suriye'de Baas Rejiminin Kuruluşu ve Türkiye", *Tarih ve Günce*, Yıl: 1, Sayı: 1, Yaz 2017, s. 269-270; Erendor, *a.g.e.*, s. 129; Cleveland, *a.g.e.*, s. 360; Bademci, *a.g.e.*, s. 152; Yılmaz Çetiner, "Ne Şam'ın Şekeri, Ne Arabın Yüzü", *Milliyet*, 8 Ekim 1998, (Çevrimiçi) www.milliyet.com.tr/yazarlar/yilmaz-cetiner/ne-samin-sekeri-ne-arabin-yuzu-5345203, 01.07.2019.

³⁴ Öztürk (E), *a.g.e.*, s. 110-111; Cleveland, *a.g.e.*, s. 360-361; Çelikkol, *a.g.e.*, s. 29-30; Dağ, *a.g.e. (Halep)*, s. 83-84; Umar, "a.g.m." (ST), s. 599; M. Şahin - B. Sarı, "1960-1980 Dönemi Türkiye'nin Üçüncü Dünya ve İslam Ülkeleriyle İlişkileri", *Akademik Ortadoğu*, Cilt: 11, Sayı: 2, 2017, s. 24; Dağ, *a.g.e. (Suriye)*, s. 33.

Zaten Bayır-Bucak Türkmenleri, meşhur ağaları Nevraz Sohta'nın 1946'da Türkiye'ye göçmesiyle birlikte çeşitli vesilelerle izini takip etmişlerdir. Özellikle sınıra yakın yerlerdeki Türkmen yerleşimleri Suriye Hükümeti'nin kasıtlı kamulaştırmalarıyla boşaltılarak buradaki Türkmenler iç kısımlara sevk edilmiş, onların yerine getirilen Araplarla da sınırda 10 kilometrelik bir Arap kuşağı oluşturulmuştur. Kamulaştırma bedelleri ödenmediği gibi 568.508 dönümlük arazi de Suriye Devleti tasarrufuna bırakılarak kullanımına izin verilmemiştir. Ayrıca Türklere ait 2.179.763 dönümlük arazi de ihtilâflı olarak beklemektedir. Eğitim zorluğu nedeniyle Türkiye'de eğitim görmek isteyenlerin peşine ajan takılmış, Türk çocuklarına zorla Arapça öğretmek için cebir kullanılmış, seçme ve seçilme hakkı kısıtlanmış, Türkçe yer adları değiştirilerek Arapçaya çevrilmiştir. Türkiye'ye gidenlerin vatandaşlıktan çıkarılarak mallarına el konulmasına rağmen 1950, 1952, 1953 ve 1967 yıllarında toplu göçler; aralarda da münferit göçler yaşanmıştır.³⁵

Baasçılar 1957 yılının sonuna doğru Suriye'deki güç yarışını tekraren kazanınca Sovyetler Birliği aracılığıyla Nâsır önderliğindeki Mısır'la birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni (El-Cumhuriyye'tül-'Arabıyye'tül-Müttehide / The United Arab Republic) kurdular (1958). Suriye'deki siyasî hayatı ortadan kaldıran bu birliktelik 1961'de Yarbay Abdülkerim Nehlevî'nin darbesiyle sona ermiştir. 1962'de yeni bir darbe olduysa da önceki seçimde devlet başkanı seçilen Nazım el-Kudsî görevine devam etmiştir. 1963'te yine bir darbe ile Baas'ın iktidara doğrudan el koymasından sonra ilk kuruculardan Salâhaddin Bitar başa getirildi. Sonra General Emin el-Hafız ve sonra General Salâh Cedid Darbesi; 13'ncü ve en kanlı darbe (1966). İkinci adam da Cedid gibi General ve Nusayrî olan Hafız Esad idi ki İsrail'le yapılan 1967 Savaşı'nda Golan tepelerinin kaybını ortağına fatura ederek birkaç yıl içinde iktidarı kansız bir darbeye ele geçirerek 30 yıl kesintisiz (1970 - 2000) Tek Adam sıfatıyla Suriye'yi yönetecektir.³⁶

67 Arap-İsrail Savaşı'nda Baasçılar hem Bayır - Bucak Türkmenlerini savaşın en ön safı olan Golan'a asker olarak göndermiş hem de geride sayıları azalan köyleri Türkiye'ye göçe zorlamıştır. Bu şekilde en az 350 aile sınırın Türk tarafına geçiş yapmıştır. Bu arada Golan'ın elden çıkması nedeniyle buradaki 56 bin Türkmen de Şam kırsalında zor şartlarda hayat sürmek zorunda kaldılar. Lâkin Türkmenlerin ülke tarihindeki en zor dönemi Esad Dönemi olacaktır (Müslüman Kardeşler / İhvan-ı Müslimîn gibi Sünnî-İslam orjinli organizasyonların da). Laik ve azınlık temelli olan Lazkiyeli Esad'ın *'Başkanlık Monarşisi'* de denilen Ailevi iktidarı, arazi taksimi ve sanayileşme gibi olumsuzluklardan çok şiddet, asimilasyon ve katliamlarla anılacaktır. *'Suriyelileşme'* (Sosyalist Araplaşma) politikalarıyla Halep bölgesinin Anadolu coğraf-

³⁵ İsa Kalaycı, "Suriye Türkmenlerinin Türkiye'ye Göçleri", *Uluslararası Tarihte ve Günümüzde Ortaadoğu'da Türkmenler (Irak-Iran-Suriye) Sempozyumu*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, 08-10 Mayıs 2014, Bilecik 2016, s. 467-470.

³⁶ Dağ, *a.g.e. (Suriye)*, s. 34-42; Çelikkol, *a.g.e.*, s. 31-39; Öztürk (E), *a.g.e.*, s. 111-116; İnce, "a.g.m.", s. 271-275; Erendor, *a.g.e.*, s. 129-130; Bademci, *a.g.e.*, s. 155-156; Cleveland, *a.g.e.*, s. 442-443.

yasından kopuşu bu dönem tamamlanacaktır. Evvelâ Halep burjuvazisinin ayrıcalıklı durumu çökertilmiş ve toprak bazlı dönüşümle bir yandan küçük çiftçi sayısı çokça artmış, diğer yandan ücret karşılığı işçilik için şehirlerarası göç trafiği başlamıştır. Toprak reformu kapsamındaki toprakların yüzde 85'i 1972'ye kadar küçük ve ölçekli çiftçilere dağıtılmıştı.³⁷

Tedbirli, hesapçı ve pragmatik bir lider olan Baba Esad, sadâkat temelli dar devlet hiyerarşisine muhalefet eden unsurları ezmiştir. Bunun en ağır örneği 1982 Hama Katliamı idi. Zaman zaman terörize olabilen İhvan Hareketi'nin cihad çağrısına katılanların saklandığı kent, kendi ordusu tarafından dümdüz edilerek 10 binle 20-25 bin arasında insan öldürüldü. Fakat Hama Olayları'nın temelinde 1980'de Halep'te İslamî Kurtuluş Hareketi'nin başlattığı gösterilerin şiddete dönüşmesi ve Kardeş Esad'ın aşırı güç kullanarak militanlarla sivilleri askerlere öldürtmesi vardır. Direniş zamanla İdlip ve Hama'ya sıçramıştır. Yanı sıra gerek Lübnan siyasetinin Kemal Canbulat, Beşir Cemayel, Refik Hariri gibi önemli isimlerine yapılan suikastlerde ve gerekse Suriye muhalefet liderlerinden Muhammed Ümran, Salâhaddin Bitar, Bannan Tantavî gibilerin yurt dışındaki ülkelerde infazda meşhur istihbarat örgütü el-Muhaberât'ın parmağı olduğu yazılır durur. Muhaberat'ın içerde Türkmen milliyetçilerine de göz açtırmadığı muhakkak. Merkezi Londra'da bulunan Suriye İnsan Hakları Komitesi (Syrian Human Rights Committee) raporlarına geçen örnekten konumuzla ilgili bazılarını sıralayalım: Halep - Çarşı, Sermed Köyü ve Hanunu Katliamları (1980), İdlip - Cısr-i Şugur Katliamı (1980), Rakka Katliamları (1980 ve 1981), Tedmür Hapishanesi Katliamları (1980, 1984, 1989).³⁸

Başındakileri Esad hanedanından olmak kaydıyla sayısal olarak şişirilmiş başta ordu ve istihbarat olmak üzere tüm kamu kurumlarında etkili olan Baas adeta Suriye'de parti devleti görünümü veriyordu. İslamcı, komünist veya milliyetçi; muhalif yapılanmalara izin verilmiyordu. Bayır-Bucak Türkmenlerinin kurmak istediği 'Aydın Hareketi' yasaklanmış, kurucu nitelikli 1.600 Türk aydını hapishaneye atılmış ve diplomaları iptal edilmiştir (1994). Baskılardan bunalan insanlar fırsat buldukça yurt dışındaki ülkelere ve Türkiye'ye sığınmışlardır. 1980-1985 arası 962 kişi, 1985-1990 arası 1.001 kişi ve 1995-2000 arası 569'u erkek, 563'ü de kadın toplam 1.132 kişi Türkiye'ye iltica etmiştir. Yine 1994 yılında milletvekilliği seçimlerinde Bayır-Bucak Türkmenlerinden Dr. Adnan Karayusuf 40 binin üzerinde oy almasına rağmen meclise girememiş, gece yarısında tekrar sayılan sandıklardan onun yerine Cemil Esad'ın yardımcısı milletvekili seçilmiştir. Hafız Esad zamanında Lazkiye bölgesindeki Kaynarca, Çabıtlı, Kandilcik, Belveren, Çanacık, Karaağul, Gündeşli, Kasap, Çolturman ve Halep bölgesindeki Zeyyatlı, Karun, Mahzenli, Yaşlı, Çatalviran, Kurtviran, Medene, Şeyhyahya, Camuşviran, Dedenoğlu, Kurudere, Kırka /

³⁷ Çelikkol, *a.g.e.*, s. 35 ve 40-49; Dağ, *a.g.e. (Halep)*, s. 84-93; Kalaycı, "a.g.m.", s. 477-481; Bademci, *a.g.e.*, s. 156-158; Öztürk (E), *a.g.e.*, s. 117-120; Erendor, *a.g.e.*, s. 130.

³⁸ Fehim Taştekin, *Suriye: Yıkıl Git, Diren Kall*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 28-39; Cleveland, *a.g.e.*, s. 443-451; Dağ, *a.g.e. (Suriye)*, s. 62-68 ve 133-140; Çelikkol, *a.g.e.*, s. 49-52; Öztürk (E), *a.g.e.*, s. 120-121; Erendor, *a.y.*

Kırkmağara gibi Türkmen köylerindeki araziler kamulaştırılarak Arap iskâncılara tahsis edilmiştir.³⁹

Suriye nüfusunun yüzde 12-13'ünü⁴⁰ oluşturan ve Fransa'nın tava getirdiği bir azınlığa dayalı totaliter yönetimin Suriye gibi parçalanmışlıklar ve darbedarlıklar ülkesinde 30 yıl sülâle hükümranlığı kurabilmesi oldukça ilginç. İktidarın kazasız belasız oğul Beşşar Esad'a geçmesi ve onun 19 yılı tamamlaması da ilginç. Baba Hafız, Türkiye'nin başına belâ olan ASALA, PKK; ne varsa hepsine sahip çıkardı. Hatay yarası, Fırat'ın suları, GAP Projesi, Âsi Barajı gibi birçok mevzuda da Türkiye'yle didişme halindeyken gitti; Oğul Beşşar geldi. Beşşar Esad zamanı aslında iç savaşa kadar Suriye ile Türkiye'nin en sıcak ilişki geliştirdiği dönemdir. Bu oradaki Türkleri de belli süre rahatlatmıştır. Bu ilişkilerde Türkiye tarafındaki A. Necdet Sezer, Abdullah Gül, Bülent Arınç, R. Tayyip Erdoğan, Ahmet Davutoğlu gibi devleti yöneten neredeyse herkesin ziyaretlerinin büyük payı var. Tabi Beşşar'ın da babasına göre daha ılıman olmasının ve ziyaretlere mukabelede bulunmasının da ciddi bir payı var. Ticaret anlaşmaları, vize ve gümrük muafiyeti gibi birçok konuda kardeşâne ilişkiler tesis edilmişken bir bahar,⁴¹ zemheri gibi bunca emeğin üstüne çöktü. Kaset tekrar başa sarılıyordu.

İİİ - İç Savaş ve Türkmenler

Tekno-empyralist bir proje olarak 2010 yılı sonunda Tunus'ta başlayan ve 2011 Mart'ında Suriye'ye de yayılan Arap Baharı'nın provası aslında Beşşar Esad'ın göreve geldiği 2000 yılındaki Şam Baharı ve Şam Deklarasyonu'yla kısmen yapılmaya çalışılmıştı. Fakat daha demokrat ve reformist bir görüntü veren B. Esad'ın deklarasyona imza atan 99 kişiyi tutuklatmasıyla çabuk kesildi. Kezâ Esad'ın Suriye tarihinde bir ilk olan 2004 yılındaki başarılı Türkiye ziyaretinin ardından Kamışlı'daki bir futbol maçıyla başlayan ve resmî kaynaklara göre 25, mahallî kaynaklara göre 50 kişinin ölümüyle sonuçlanan Kürt-Arap çatışmasında da iç savaşın provası yapılmıştı. Fakat Dera'daki ilk protestonun ardından Cuma eylemlerine karşı Hükümet'in şiddet kullanımı, olayların birkaç ay içerisinde Hama, Humus, İdlip ve Şam'a yayılmasına ve dış müdahalelerle birlikte 8 yıllık bir İç Çatışmalar Süreci'ne döndürdü.⁴²

Yılların yorduğu, Rejim'in ezdiği Türkmenler başta tarafsız ve belki kararsız durdularsa da zamanla iki ateşin arasında kaldılar. Küresel güçlerin Suriye ve Irak bölgesinde yürüttüğü Vekâlet Savaşı terör örgütleri konseptinde de yeni bir çığır açtı.⁴³ İsminden bile hedefi okunan İŞİD (Irak ve Şam İslam

³⁹ Kalaycı, "a.g.m.", s. 479-481; Umar, "a.g.m.", s. 599-600; Kirişçiöğlü, "a.g.m.", s. 15-16.

⁴⁰ "The World Factbook" (Çevrimiçi), www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/sy.html, 03.07.2019.

⁴¹ İngilizcesiyle "The Arab Spring" ama Arapça'da "Er-rebi'ul-Arabiyye"den (العربي الربيع) daha çok "El-Tavrât'ul-Arabiyye" (العربية الثورات) tabiri kullanılır.

⁴² Çelikkol, *a.g.e.*, s. 106-108 ve 125; Dağ, *a.g.e. (Suriye)*, s. 279; Öztürk (E), *a.g.e.*, s. 130-131; Dağ, *a.g.e. (Halep)*, s. 103; Mete Çubukçu, *Yıkılın Bu Düzen*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 92-93.

⁴³ Bu yeni konsept için bkz: Süleyman Pekin, *Çok Uluslu Şirketler ve İşid Konsorsiyumu*, Özgür Kocaeli, 29 Temmuz 2015 (Çevrimiçi) www.ozgurkocaeli.com.tr/cok-uluslu-sirketler-ve-isid-konsorsiyumu-1404yy.htm, 04.07.2019.

Devleti) ya da İngilizcesiyle ISIL/ISIL (The Islamic State of Iraq and al-Sham or Levant) Orta ve Kuzey Irak ile paralel Orta ve Kuzey Suriye'de öyle vahşetlere imza attı ki oluşan göç dalgası da tarihi bir büyüklüğe ulaştı. Türkmenler de bir yandan kendilerini korumak için müfrezeler kurmaya bir yandan da göçlerle Türkiye'ye akmaya kanalize oldular. İlk silahlı gurup Bayır-Bucak yöresinde Memduh Culha adıyla kuruldu ve Suriye Ulusal Konseyi (2011) ve Suriye Kurtuluş Cephesi/Ordusu (2011-12) gibi ortak muhalif örgütlenmelere Türkiye'nin de onayıyla temsilciler veren Türkmenler, Suriye Türkleri/Türkmenleri Birliği (Bekir Atacan) ve Suriye Türkmen Hareketi (Ali Öztürkmen) gibi teşkilatlanmalarını tek bir çatıda toplamak için 2012'de Suriye Türkmen Kitleleri'ni oluşturdular, fakat daha sonra tekrar ayrıştılar: İlki Lazkiye ve Bayır-Bucak ağırlıklı Suriye Ulusal Türkmen Kitleleri (Yusuf Molla), ikincisi ise Halep ağırlıklı Suriye Demokratik Türkmen Hareketi (Abdülkerim Ağa).⁴⁴

Kısaltmalarıyla '*Kitle*' ve '*Hareket*', Türkiye'nin tavassutunda önce partiler üstü Suriye Türkmenleri Platfotmu'nda birleştirilmiş, sonra da Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun büyük katkılarıyla Ankara'da kurulan Suriye Türkmen Meclisi'nde bir araya getirilmiştir (2013). Bu ilk Meclis'in 400 delege arasından 14 kişilik Yürütme Kurulu ve 42 kişilik Temsilciler Meclisi seçiminde bölgesel ve sayısal veriler gözetilerek çok hassas davranılmış; Meclis'te Halep bölgesine 10, Lazkiye bölgesine 7, Humus-Hama-Tartus'a 6, Şam ve Golan'a 3, Rakka'ya 2 kontenjan bırakılmış, kalan 14 sayısı ise Kitle ile Hareket arasında eşit pay (7 + 7) edilmiştir. Meclis'in başkanlığı General Fayez Amro (Humuslu), Semir Hafız (Bayır-Bucaklı), Abdurrahman Mustafa (Halepli), Zeki Mustafa Türkmen (Menbiçli), Dr. Emin Bozoğlan (Bayır-Bucaklı), Dr. Muhammed Vecih Cuma (Halepli) gibi isimlerle günümüze kadar gelmiştir.⁴⁵

Bunun dışında Suriye Türkmen Millî Hareket Partisi (Suriye Demokratik Türkmen Hareketi'nin kurduğu parti), Suriye Türkmen Partisi (İslahiye - Gaziantep), Türkmen Nahda / Kalkınma Partisi (Osmaniye), Suriye Türkmen Topluluğu Hareketi (Halep), Suriye Türkmen Kadın Hareketi (Gaziantep), Ulusal Türkmen Akımı (Ankara), Lazkiye Türkmenler Birliği, Türkmen Gençlik Hareketi (Yayladağı - Hatay), Suriye Türkmen Gençleri (Lazkiye), Özgür Türkmen Gençleri (Halep), Suriye Türkmen Gençlik Birliği (Şam), Yerel İdareler Gençliği Hareketi (Lazkiye), Suriye Türkmenleri Yaşatma, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (Reyhanlı - Hatay), Suriye Türkmenleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (Antakya), Suriye Türkleri Eğitim, Kültür ve Dayanışma Derneği (Fatih - İstanbul), Suriye Oğuz Boyları Derneği (Gaziantep), Suriye Türkmen Doktorlar Birliği (İzmir), Bayır-Bucak Türkleri Derneği (İskenderun), Münbiç Türkmenleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Türkmen FM (Çobanbey), Türkmen Ajans, Bayır-Bucak Haber Ajansı gibi kurum ve kuruluş çeşitliliği Türkmenlerin ağırlıklı temayülünü yansıtsa da Esad Rejimi'yle bera-

⁴⁴ Dağ, *a.g.e. (Halep)*, s. 104-105; Korkmaz - İltar, "a.g.m.", s. 94; Öztürk (E), *a.g.e.*, s. 132; Erendor, *a.g.e.*, s. 287-288 ve 301-305.

⁴⁵ İsmet Bozoğlan, *Dünden Bugüne Suriye Türkmenleri -I- Bayır-Bucak Türkmenleri*, Suriye Türkmen Meclisi Kültür Yayınları, Antakya 2017, s. 190-193; Erendor, *a.g.e.*, s. 305-309; Dağ, *a.g.e. (Halep)*, s. 105-106.

ber mücadele edenden Radikal Sünnî / Selefi grupların ya da PYD öncülüğündeki Suriye Demokratik Güçleri'nin (SDG) içinde olanlara kadar geniş bir hareket spektrumları var.⁴⁶

İç savaşın muhalefet kısmında ciddi bir ağırlıkları olan Türkmenler, savaşın başında Türkiye ile Katar öncülüğünde kurgulanan ve daha çok birleşik kap olarak kullanılan Özgür Suriye Ordusu'nda (Free Syrian Army / El-Ceyş'us-Sûri el-Hur) genelde tugay denilen askeri birlik organizasyonları oluşturdular. Bölge bölge ayrışan bu birlikler totalde Suriye Türkmen Ordusu (Et-Turkmân'ul-Cuyûş-u Sûriye) ve yahut Suriye Türkmen Tugayları (Ketâib Türkân-ı Sûriya) isminin çatısında birleşik sayılıyorlar. Zaman zaman adları ve pozisyonları değişse de genel hatlarıyla bu kuvvetlerin Kuzey Suriye'yle ilgili olanları şu şekildedir.⁴⁷

HALEP - Fatih Sultan Mehmed Tugayı (Merkez, Azaz), Sultan Abdülhamit Birliği (Merkez), Kanunî Sultan Süleyman (Menbiç), Sultan Murat Tümeni / Fırka't-ül Sultan Murad (Halep), Alparslan Birliği (Azaz, Cerablus), Selçuklular Tugayı (Çobanbey), Zahir Baybars Tugayı (Cerablus), İmadettin Zengî Birliği (Menbiç), Fatihlerin Torunları / Ahfâd-u Fâtihîn (Halep, el-Bap), Ashâb'ul-Yemin / Yemin Ashabı Türkmen Tugayı (Cerablus), Nureddin Şehit Birliği (el-Bap), Yıldırım Beyazıt Tugayı (Halep kırsalı), Buharî Birliği (Menbiç), Şehit Ali Yılmaz Birliği (Bâb-ı Limon), Türkmen Muntasır Billah Tugayı (Halep), Sultan Süleyman Şah Tugayı (Cerablus, Menbiç) Hamza Gurubu (el-Bap), Sultan Melikşah Tugayı (Cerablus, Çobanbey).

İDLİP - Ricâlullah'ül-Ahrar / Allah'ın Özgür Adamları (Hafsar, H. Selahaddin), Hananu Kalkanı (Cisr-i Şugur), Bağımsız / Özgür Türkmenler (H.Selahaddin).

RAKKA - Hakkın Nuru Birliği / (Enver'ül-Hakk (Tel Abyad, Resulayn).

LAZKIYE - Nurettin Zengî Tugayı (Sarayköy, Karabacaklı), Zahir Baybars Tugayı (Avanlı), el-Huva / İhva Billah (Allah İçin Kardeş) Taburu (Çardaklı, Mıllıklı), Yavuz Sultan Selim Tugayı (Şeren, Fırınlık, Minniğ), Sultan Abdülhamid Tugayı (Fırınlık, Kızıldağ), Şüheda el-Cebel'üt-Türkmen / Türkmendağı Şehitleri Tugayı (Kızıldağ, Kelez), Murabitûn / Gönüllüler Gurubu (Karabacaklı), Zahir Bibers Tugayı (Sulayıp), İbni Teymiye / Bin Tamime Tugayı (Gımam), Kâtib el-Mustafa Tugayı (Çömeren), Birleşik Süvariler / el-Fırsân-ı Tevhid (İsapınar), Türkmen Şahinleri / Sukûr'ul-Turkman Tugayı (Nisibin), Sultan Abdülhamid Tugayı (Türkmendağı), Livâ el-Nasır Tugayı (Lazkiye), 1071 Akıncılar Grubu (Kesep), Cephe el-İslamiyye Grubu (Lazkiye, İdlip, Halep),

⁴⁶ Erendor, *a.g.e.*, s. 290-292 ve 306-310; "2012 Suriye Söyleşileri", *ORSAM Rapor*, No: 187, Kasım 2013, s. 56-59; "Suriye Türkmenleri", (Çevrimiçi) www.wikizero.com/tr/Suriye-Turkmen_Meclisi ve www.wikizero.com/tr/Suriye-Turkmen-Milli-Hareket-Partisi, 05.07.2019; Muhtar Fatih, "Suriye Türkmen Doktorlar Birliği İnsani Yardım Çağrısı", 07.12.2015 (Çevrimiçi) <http://mukhtarfatih.blogcu.com/suriye-turkmen-doktorlar-birligi-insani-yardim-cagrisi/20129936>, 05.07.2019; Dağ, *a.g.e. (Halep)*, s. 106.

⁴⁷ "Suriye Türkmenleri: Siyasal Hareketler ve Askeri Yapılanma", *ORSAM Rapor*, No: 150, Mart 2013, s. 13-17; Erendor, *a.g.e.*, s. 311-316; "Suriye Türkmen Ordusu", (Çevrimiçi) www.wikizero.com/tr/Suriye-Turkmen_Ordusu, ve "Türkmen Dağı Tugayları", www.wikizero.com/tr/Turkmen_Dagi_Tugaylari, 06.07.2019; "Syrian Turkmen Brigades" (Çevrimiçi) <https://en.wikipedia.org/wiki/Syrian-Turkmen-Brigades>, 06.07.2019; Dağ, *a.g.e. (Halep)*, s. 106-107.

Türkmen Dağı Tümeni, Birinci Fetih Tümeni (Gınam), İkinci Sahil Tümeni (Türkmen Dağı).

Sayısal çokluk hem fikri anlaşmazlık hem de lider kaybından olabildiği gibi aslında daha fazlasıyla Kuva-yı Milliye refleksi gibi her yerleşim yerinin savaş alanı olmasıyla ilgili gözüküyor. IŞİD/DİŞ,⁴⁸ Rejim/Esad, PYD/YPG üçgeninde kalan Türkmenler özellikle 2013-2014 sürecinde birçok yerde katliamlara uğradılar. Halep'teki Kuveyk Nehri Katliamı'ndan (2013) Türkmen Dağı Bombardmanı'na dek (2015-16) çok büyük sıkıntılar yaşayan Türkmenlerin, Suriye Demokratik Türkmen Hareketi Genel Başkanı Ziyad Hasan'ın da tespitiyle yüzde 70'i yani çoğunluğu ayaklanmayı destekledi. Tabii bunda Türkiye'nin de büyük payı oldu. Bu bağlamda önce Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu'na (SMDK) Ziyad Hasan'la birlikte 3 temsilci veren Türkmenler, yıllarında Dr. Halid Hoca (2015-2016) ve Abdurrahman Mustafa (2018-2019) ile bu yapının başkanlığını da yapmışlardır. Aralarında Türkiye'nin de olduğu 30 küsur ülkenin tanıdığı ve Arap Birliği'nin (Arab League / Arap Ligi) üye kabul ettiği SMDK'nin Azaz merkezli kurduğu Suriye Geçici Hükümeti'nde de Başbakan Yardımcılığı (Zeki M. Türkmen), Sağlık Bakanlığı (Adnan Hazzurî ve M. Vecih Cuma) gibi görevler üstlenmişlerdir.⁴⁹

Yine Suriye Ordusu'ndan Türkiye'ye kaçan subaylarca kurulan ve zamanla birçok farklı gurup tarafından etiket olarak kullanılan ÖSO (Özgür Suriye Ordusu) ile Türk Hükümeti, hem Suriye'deki iç savaşı hem de elindeki en güçlü kart olan Türkmenleri stratejik ve askeri açıdan konsolide etmeye çalıştı. ABD ile Türkiye'nin "Eğit-Donat" çerçevesinde daha da şekillendirilen ÖSO Birlikleri, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin hem Fırat Kalkanı Harekâtı (2016-2017) hem de Zeytin Dalı Harekâtı'nda (2018) ana ortak oldular ve -çoğunluğu Türkmen-ilkinde 614, ikincisinde 318 şehit verdiler. Fırat Nehri'nin Türkiye sınırına 40 km. mesafedeki Karakozak'tan 200 m. mesafedeki Suriye Eşme'sine 2015 Şubat'ında Süleyman Şah Türbesi'nin taşınmasından 2015 Kasım'ında düşürülen Rus uçağının pilotlarının ele geçirilmesine kadar birçok farklı alanda ÖSO içindeki Türkmen guruplarının desteği alınmıştır. Fakat asıl kahramanlıkları uzun bir mücadeleden sonra 2015 sonunda Halep'i IŞİD'den kurtarmaları ve yine aynı zamanda Lazkiye'nin kuzey sınırındaki Türkmen Dağı direnişinde Rusya ve Suriye hava-kara güçlerine karşı koymaları esnasında olmuştur.⁵⁰

"Büyük dostluklar kavga ile başlar" misaline uygun bir şekilde Türkiye ile Rusya, başta ticaretten turizme ve Nükleer Santral Projesi'ne değin birçok hususta karşı karşıya gelse de durumu Şubat 2016'da Suriye için bir Ateşkes Antlaşması sağlama başarısını gösterecek bir teatiye dönüştürebildiler.

⁴⁸ Ed-Devleti'l-İslâmiye fi'l-Irak ve ş-Şam; DEAŞ telaffuzu ise baş harfler olan Dal-Elif-Ayın-Şın'ın Arapça okunmasından üretilmiştir.

⁴⁹ ORSAM (2012SS), *a.g.r.*, s. 26-27; Erendor, *a.g.e.*, s. 289-290; Dağ, *a.g.e. (Halep)*, s. 107-108; Çelikkol, *a.g.e.*, s. 150; "Syrian Interim Government", (Çevrimiçi) <https://en.wikipedia.org/wiki/Syrian-Interim-Government>, 06.07.2019.

⁵⁰ Taştekin, *a.g.e.*, s. 16 ve 380-382; Erendor, *a.g.e.*, s. 347; Çelikkol, *a.g.e.*, s. 152; Dağ, *a.g.e. (Halep)*, s. 108; "Turkish Occupation of Northern Syria", (Çevrimiçi) en.wikipedia.org/wiki/Turkish-occupation-of-northern-Syria, 08.07.2019.

Ateşkesin sık sık farklı bölge ve zamanlarda ihlâl edilmesine hatta Rusya ve İran'ın desteğiyle Halep'in Esad Rejimi'nce ele geçirilmesine rağmen 2017 başında başlatılan Astana süreci boyunca Türk-Rus ilişkileri, Suriye'de artık gelenekselleşen şiddetin yerini kısmen sâkin/stabil bir ortama bırakmasına hizmet etti. Türkiye'nin 2 büyük askerî harekâtı, YPG-SDG birliklerinin Rakka ile Deyr-i Zor'u IŞİD'den temizlemesi ve Başkent Şam'ın bütünüyle rejimin kontrolüne girmesi hep bu dönemde oldu. 2018 Eylül'ünde İdlip için imzalanan Soçi Mutabakatı'yla başlatılan son süreçse günümüzde de güçler arası güç mücadelesi halinde sürmektedir. Rusya ile İran'ın toplam 17, Türkiye'nin ise 12 Gözlem Noktası'na (Salva Köyü, Sem'an Kalesi / Takle, Akil Dağı, Anadan / Tel Tamura, Raşidin, Tel Eys, Tel Tukan, Sırman Köyü, Morik / Tel es-Savvan, Zaviye, İştabrak, Zeytinlik) sahip olduğu İdlip'te Selefi HTŞ (Heyet Tahrir'üş-Şam) dahil muhalif guruplarla Rus üsleri destekli Merkezi Hükümet arasında devam edegelen sinir harbi zaman zaman lokal çatışmalara dönüştürebilmektedir.⁵¹

Çakıl Güç'ün ifadesiyle 'Savaş Müteahhitleri'nin büyük iştahı ile kıtalar arası ekonomik savaşın baş aktörlerinin tatbikat sahası ve pazar tanzim yeri olan Ortadoğu'nun an itibarıyla en sıcak değişim bölgesi Kuzey Suriye olarak görünmektedir. 'Herkesin herkese karşı bir suçlu var' dedirten Suriye İç Savaş'ında, İngilizcedeki tabirle Sivil Savaş'ta (Civil War) hangi tarafın kimyasal silah kullandığı ya da kullanmadığı ve işkenceyle katletmeden köleleştirmeye değin hangi gurubun ağır insan hakları ihlallerine sebep olup olmadığı mevzularının daha uzun yıllar raporlarla - forumlarla tartışılacağı zeminde yol almaktayız. Bu kanlı ve karışık savaşta yarım milyon insan öldü-öldürüldü (İnsan Hakları Suriye Gözlemevi'ne göre 471 binle 570 bin arasında); 6.5 milyon insan başka ülkelere iltica etti, yüzlerce kez kimyasal silah kullanıldı, 130 bin insan hapisanelerde, 10 bin kişi ise kayıp. Dahası Suriye'deki 13 milyon insan ihtiyaçlı, 3 milyon insan kuşatılmış bölgelerde yaşıyor. Suriye rejimi yanında savaşanların kaybı 150 bin civarında, karşısında savaşanları de bir o kadar. Hatta bu sonuncuların il istatistiklerinde Halep 31.250, İdlip 16.700, Rakka 2.650, Haseki 1.690 ve Lazkiye 1.510 olarak sıralanıyor. Diğer yerleri kattığımız ve tüm verileri topladığımızdaysa 17 milyonluk Suriye nüfusunun, artı 6.5 milyonluk ilavesinin bütünüyle bu lüzumsuz hesaplaşmadan etkilendiği açık bir şekilde görülüyor; toplam nüfusun en az yarısının da yerinden yurdundan olduğu.⁵²

⁵¹ Erendor, *a.g.e.*, s. 363-370; Taştekin, *a.g.e.*, s. 468; "Suriye İç Savaşı 9. Yılına Girdi", *Anadolu Ajansı*, 14.03.2019 (Çevrimiçi) www.aa.com.tr/tr/dunya/suriye-ic-savasi-9-yilina-girdi/1417715, 08.07.2019; "İdlip'de Son Durum Haritası", *Stratejik Ortak*, 29 Haziran 2019, (Çevrimiçi) www.stratejiktortak.com/2019/06/idlib-harita-son-haberler.html, 08.07.2019.

⁵² Çakıl Güç, "Savaş Müteahhitleri", *Akademik Ortadoğu*, Sayı: 4, 2007, s. 117-118; Yavuz Güçtürk, *İnsanlığın Kaybı / Suriye'deki İç Savaşın İnsan Hakları Boyutu Raporu*, SETA Yayınları, Ankara 2014, s. 49-77; Çelikkol, *a.g.e.*, s. 142-143; Erendor, *a.g.e.*, s. 359; "Suriye İç Savaşı 9. Yılına Girdi", *AA Haberi*, a.y. "Syria emergency", *UNHCR The UN Refugee Agency* (Çevrimiçi) www.unhcr.org/pages/5051e8cd6.html, 09.07.2019; "Syria Population 2019", *World Population Review* (Çevrimiçi) <http://worldpopulationreview.com/countries/syria-population/>, 09.07.2019; "Casualties of the Syrian Civil War", (Çevrimiçi) <https://en.wikipedia.org/wiki/Casualties-of-the-Syrian-Civil-War>, 09.07.2019.

Hâl-i hazırda Suriye yüzölçümünün yüzde 60'ına (115 bin km²) hâkim olan Esad rejimi, kuzeyde el-Bap - Nibil hattına kadar Halep topraklarını ve Hatay sınırına kadar Lazkiye topraklarını elinde tutuyor. Yüzde 27'sine (50 bin km²) sahip Suriye Demokratik Güçleri, Fırat Nehri'nin Irak sınır girişinden itibaren Mayadin - Deyr-i Zor hattından Menbiç ve Kobani'ye kadar Rakka,⁵³ Hasiçi, Tebka, Kamışlı, Resulayn, Tel Abyad dâhil Kuzey Suriye'nin 3/2'sini kontrol ediyorlar. ÖSO ve HTŞ'nin elindeki İdlip bölgesi ise yüzde 7'lik (13 bin km²) bir dilim ediyor ki Han Şeyhun'dan Daret İzze'ye dek Cısr-i Şugur, Eriha, Maarret'ün-Numan gibi yerler de bu bölgenin içinde. 9 bin km²'lik bir alanla Suriye'nin yüzde 5'ini TSK aylarca süren (ilki 7 ay, ikincisi 2 ay) ve onlarca şehit verme (ilkinde 71, ikincisinde 58) uğruna yaptığı iki büyük operasyonla denetimine almıştır. Böylelikle hem Kuzey Irak / Barzanî Kürdistan'ından Suriye Kürdistan'ı olarak planlanan PYD / Rojava (Batı) Kürdistan'ına uzanacak meşhur 'Kürt Koridoru'nu (Kurdish Corridor) yani Musul-Kerkük petrolünün Amerikan kontrollü Kürt guruplarınca taşınmasına ket vurulmuş hem de sınırın Suriye tarafındaki teröristlerin Katyuşa roketleriyle Kilis ve havalisinde onlarca Türk vatandaşını ölümüne sebep olan güvenlik sorunu da Güvenli Bölge (Safe Zone) kurularak giderilmiş oldu. Güvenli Bölge içerisinde Afrin, Azaz, Cerablus, Çobanbey, Mare, Raco ve el-Bap gibi önemli yerleşim yerleri var. Türk Güvenli Bölgesi, Muhalif İdlip Bölgesi ile Rejim'in Halep Bölgesi arasındaki Tel Rıfat ve Minniğ / Minnak Havaalanı ilginçtir PYD/SDG kontrolü altındadır. Bir başka ilginçlik de hâkimiyet alanı Suriye'de yüzde 1'e düşen İŞİD'in güneydeki çöllük alanda sıkışmış gibi durması.⁵⁴

Türkiye, Suriye'deki savaşın sıcaklığını en çok hisseden ülke. 2011'den bu yana toplam 4 milyon⁵⁵ Suriyeli sığınmacının bulunduğu ve 81 iline dağıldığı bir ülke 8 yıl boyunca 40 milyar dolarlık bir maliyete katlanmıştır. Sadece Türkmenler için değil Arap, Kürt ve gayrimüslim unsurlar için de bir sığınak olan Güvenli Bölge'ye Fırat Kalkanı Operasyonu sonrasında 300 bin mültecinin geri döndüğü kabul ediliyor. Şimdilerde ABD ile birlikte sınırın 20 mil / 30 kilometre derinliğinde *Bölgesel Güvenlik Şeridinin* oluşturulması çalışmaları var. Belki bu surette Türkiye'nin bir türlü yapamadığı Fırat'ın Doğusu operasyonunun gerekleri de yerine gelmiş olur. Yine operasyon hedeflerimizden

⁵³ Rakka'da bir zamanlar İşid ve el-Nusra Emirlik ilan etmişti (Taştekin, *a.g.e.*, s. 258-259).

⁵⁴ "Suriye Son Durum Haritası (Mayıs 2019)", *Stratejik Ortak*, 19 Mayıs 2019, (Çevrimiçi) www.stratejiktortak.com/2019/05/suriye-haritasi-mayis-2019.html ve "Çatışma Bülteni", *MEPA News (Media-Politics-Analysis)*, 6 Mayıs 2019, (Çevrimiçi) www.mepanews.com/catisma-bulteni-haberleri-46hk.htm, 10.07.2019; Erendor, *a.g.e.*, s. 399; "Operation Euphrates Shield", (Çevrimiçi) <https://en.m.wikipedia.org/wiki/Operation-Euphrates-Shield> ve "Operation Olive Branch", (Çevrimiçi) <https://en.m.wikipedia.org/wiki/Operation-Olive-Branch>, 10.07.2019; Taştekin, *a.g.e.*, s. 419-422.

⁵⁵ İçişleri Bakanlığı'na göre 3 milyon 630 bin ve bunun 1 milyon 965 kişisi erkek. Kayıtdışı ve kimliksiz olanlar bu sayının dışında. Suriyelilerin sadece 100 bini Geçici Barınma Merkezi diye bilinen kamplarda kalıyor. Türk toplumuyla karışık olarak yaşayan illerden en kalabalık oldukları yer yüzde 81,5'la (116 bin) Kilis, yüzde 27'yle (430 bin) Hatay, yüzde 22'yle (444 bin) ve yüzde 21'le (430 bin) Şanlıurfa. En büyük şehrimiz İstanbul'da ise 550 bin Suriyeli göçmen var ("Türkiyedeki Suriyeli Sayısı Temmuz 2019", Mülteciler Derneği, (Çevrimiçi) <https://muletciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>, 11.07.2019). Sığınmacı nüfusunun ne kadarının Türkmen olduğu bilinmese de yarım milyon ile 1 milyon civarında olabileceği tahmin ediliyor.

Menbiç'te Amerikalılarla ortak devriye noktalarımız olsa da Sam Amca'nın Irak Kürtlerini olduğu gibi Suriye Kürtlerini de stratejik ortak gibi gördüğü ve onlar üzerinden bir gelecek tasarımı yaptığı aşikâr. Nitekim Kuzey ve Doğu Suriye Otonom Bölgesi olarak ilan edilen alan içinde 2'si Hava (Rümeylan, Harap İşk), 3'ü de Operasyonel Nokta (Haseki, Rakka, Menbiç) olmak üzere 18 Amerikan Üssü bulunmakta; bunlardan biri Fransızlarla, biri de İngilizlerle ortak üs. Fransa'nın bölgede ayrıca 6 üsde askeri varlığı mevcut.⁵⁶

Resmî adı Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi / The Autonomous Administration of North and East Syria olarak diplomasiye giren fakat bölgedeki Kürtlerin ve çevre ülkelerdeki Siyasal Kürtçülerin ısrarla Rojava yani Batı Kürdistan diyerek Kuzey Irak ötesindeki Doğu / İran Kürdistan'ını (Mahabad / Rojhilat) terminolojik propagandaya katma çabalarına sahne olan arazi 2012 yılından beri fiilen otonom halde. 2014'ten beri bir Anayasası, 2016'dan beri de Federatif Özerklik ilanları var ve İç Savaş'ta birbirinin can hasmı olan ABD, Rusya hatta Esad rejimi bile bu yapıyı tanımaya teşne gözüküyor. Çözüm sürecinde Türkiye'de neredeyse kurmak üzere oldukları Özyönetim'i bölgede kurarak biri bayan (Hediye Yusuf), biri de bay (Mansur Selum) olmak üzere 2 Eşbaşkan ve 7 Kantonlu (Herema / Bölge) bir yapı oluşturmuşlar. Her bölgenin yerel sivil konseyleri ve hükümetleri olup hepsinin üstünde de Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi Genel Konseyi bulunmaktadır. 50 bin küsur kilometre karelik bu arazi içerisindeki tüm Kantonlarda az veya çok bir Türkmen nüfusu var; Kürt, Arap, Asurî, Süryanî, Ermeni, Keldanî, Çerkez, Çeçen, Dom, Yezidî, Nusayrî gibi nüfus çeşitliliğiyle beraber.⁵⁷ 2 milyon⁵⁸ ve 3 milyon⁵⁹ ile 5-6 milyon⁶⁰ gibi abartılı tahmini bir toplam nüfusun yer aldığı KDSÖY bölgesinde Türkmenler bu nüfusun muhtemelen yüzde 5'i (100-150 bin) kadarlar.

III. Türkmen Yerleşimlerinin Stratejik Altyapısı

a-) Nüfus ve Nüfuz Etkinlikleri

Geçen yüzyılda defalarca form değiştiren Suriye 21. yüzyıla da sancılı girdi. Bilhassa ikinci on yıl (second decade / dehsala duyem) sınırların tekrar

⁵⁶ Çelikkol, *a.g.e.*, s. 142 ve 159; "Münbiç: Demografik Yapı, Silahlı Grupların Dağılımı ve Geleceğe Dair Senaryolar", *ORSAM Raporu*, No: 16, Haziran 2018, s. 19-21; Ömer Özkızılcık, "Suriye'de Türkiye'nin Güvenli Bölge İçin Beş Hedefi", *AA Analiz*, 24 Ocak 2019 (Çevrimiçi) www.aa.com.tr/en/analysis-news/analysis-turkey-s-five-objectives-for-safe-zone-in-ne-syria/1373640, 11.07.2019; "Fırat'ın Doğusunun Haritası ve Kronolojisi", *Stratejik Ortak*, 14 Ocak 2019 (Çevrimiçi) www.stratejikortak.com/2019/01/firatin-dogusu-harita.html, 11.07.2019.

⁵⁷ "Regions of North and East Syria", (Çevrimiçi) <https://en.wikipedia.org/wiki/Regions-of-North-and-East-Syria>, 12.07.2019.

⁵⁸ Fabrice Balanche, "Rojava's Sustainability and the PKK's Regional Strategy", *The Washington Institute For Near East Policy*, August 24, 2016, (Çevrimiçi) www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/rojavas-sustainability-and-the-pkks-regional-strategy, 12.07.2019.

⁵⁹ Anthony A. Du Buisson, "In Defense of Rojava", *The Jerusalem Post*, January 5, 2019, (Çevrimiçi) www.jpost.com/Opinion/In-defense-of-Rojava-576430, 12.07.2019.

⁶⁰ Debbie Bookchin, "Report from Rojava: What the West Owes its Best Ally Against ISIS", *NYR Daily (The New York Review of Books)*, April 4, 2019, (Çevrimiçi) www.nybooks.com/daily/2019/04/04/report-from-rojava-what-the-west-owes-its-best-ally-against-isis/, 12.07.2019.

paralize olduğu ve bölgenin kaderinin yeni baştan yazıldığı bir dönem olarak önümüzde durmaktadır. Muhtemelen üçüncü on yılda (third decade / dehsala sisiyan) da yazgı ve sınırlar netleşmiş olacak. On yıllık dilimlerin parantezindeki diller üzerinden oluşacak yeni form da ayrılıkları / farklılıkları esas alarak kurgulandığı için kalıcılığı mümkün gözüküyor. Zira bölge dışı güçlerin bilanço hesabı değişen çıkarlara göre geçicilik gösterebiliyor. Neticede Kuzey Suriye topraklarında bin yıllık Türk rengi ve idarî bereketi, parlak ve huzur dolu uzun dönemlerin Türk imzalı oluşu bundan sonraki arayışın da aslında ip uçlarını veriyor. İdarî mekanizmasını ayrılıkları / farklılıkları toplamak ya da birleştirmek / bütünleştirmek üzere kuran bir geleneğe Türkmenin de, Kürdün de, Arabın da diğer kısmındaki tüm gurupların olduğu kadar hakkı ve ihtiyacı var.

Fakat temennilerin gerçeğe dönüşme şartlarının zor olduğu bir ülke Suriye. Nüfus verileri toplamak bile zor; gerek Suriye geneli için, gerek ülke topraklarında oluşan fiilî yönetsel yapılarda yaşayanlar için ve gerekse kuzeyin azınlık gibi duran ev sahipleri Türkmenler için. En düşüğünden başlarsak; 250 bin⁶¹ yani toplam nüfusun yüzde 1'inin biraz üzeri diyen de var Türkmenler için, yüzde 1.2 ile 3 arası diyen de var⁶² yani 300 binle 700 bin arası. Diğer rakamlarsa yüzde 4⁶³ ve 4,5'tan başlıyor ki bu da 950 bin ya da 1.050 bin demek ki sonuncusuna göre Suriye'deki üçüncü büyük etnik gurup.⁶⁴ Halep ve Suriye kitapları yazarı A.Emin Dağ'a göre 750 bin, wikipedik bilgiyle El-Azhari, Peyrouse ve Antonopoulos gibi yazarların ortalamasına göre 1 milyon, Türk lehçeleri hocası M. Fatih Kirişçioğlu'na göre 1 milyon 600 bin, Türkmen akademisyen Ziya Abbas'a göreyse 1.5 milyonla 3 milyon arası.⁶⁵ 2009'dan beri saha araştırmaları yapan ORSAM'a (Ortadoğu Araştırmalar Merkezi) göre Türkçe konuşan ya da Türkmen kimliğinin farkında olanlar 1.5 milyon, Arapça konuşan veya kısmen Araplaşmış olanlarsa 2 milyon olarak tespit edilerek Suriye valiliklerinin (muhafaza) adlarıyla tek tek rakamlandırılmış (2011). Buna göre Kuzey Suriye'deki Halep Valiliği'nde 975 bin, Lazkiye Valiliği'nde 385 bin, Rakka Valiliği'nde 120 bin, İdlip 25 bin ve Rapor'un diğer kısmındaki 175 binlik rakamdan Haseki ve Deyr-i Zor kırsalındakilerin payına da 10-15 binlik sayı eklersek 1.5 milyonu biraz aşkın bir nüfus tespitlemiş oluruz. Ki bunların kahir ekseriyeti Sünnî'dir.⁶⁶ Yalnız bu veri Türkçe ya da Arapça ko-

⁶¹ Sebastian Maisel, *Yezidis in Syria: Identity Building Among a Double Minority*, Lanham - Maryland, Lexington Books, 2016, pp. 15.

⁶² Heather Bleaney, "The Turkic Peoples of Syria", *Turkic Peoples Of The World*, (Ed: Margeret Bainbridge), London, Routledge 1993, pp. 209-210.

⁶³ Pierre Beckouche, *Europe's Mediterranean Neighbourhood (The Country Reports: Syria)*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham 2017, pp. 179.

⁶⁴ John A. Shoup, *The History of Syria*, Santa Barbara - California, ABC-CLIO, 2018, p. 6.

⁶⁵ Fatih Kirişçioğlu, *Suriye'de İç Savaş Süreken Suriye Türkleri*, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, Rapor: 1, Ankara 2013, s. 6; Gökçe Aytulu, "Anadolu'dan Önce Suriye'ye Geldiler", Suriye Türkmenleri Yazı Dizisi 1, *Hürriyet Gazetesi - Gündem*, 07.12.2015, (Çevrimiçi) www.hurriyet.com.tr/gundem/anadoludan-once-suriyeye-geldiler-40024039 ve "Syrian Turkmen", (Çevrimiçi) <https://en.wikipedia.org/wiki/Syrian-Turkmen>, 13.07.2019.

⁶⁶ Öztürkmen - Duman - Orhan, "a.g.m.", s. 8 ve 22; Erendor, *a.g.e.*, s. 159.

nuşan tüm Türkmenleri kapsıyor ve bunun ne kadarının Türkiye’de mülteci olduğu bilinmiyor. Yarım milyon ile 1 milyon arasında öngördüğümüz Sığınmacı Türkmen nüfusunun 3’te 2’lik bir oranının Kuzey Türklerine ait olduğu söylemek yanlış olmayacaktır.

Yerleşim yerleri noktasında ise Kuzey Suriye’nin Türkiye sınırına yakın Batı ve Kuzeybatı tarafları öne çıkmaktadır. Bunların en başta geleni tarihte çoğu zaman Kuzey Suriye’nin bütününe ismini vermiş olan Halep İli’dir. Bazı kaynaklar Halep şehir merkezinin en büyük mahallesi olan Höllük Mahallesi’nin 350 binlik nüfusunun saha araştırmalarında yüzde 90’ının Türkmen olduğuna dair izlenimler paylaşmışlardır. Bundan başka Haydariye, Şeyh Hıdır / Hızır, Şeyh Faris / Feriz, Beidin, Bostanpaşa, Eşrefiye, Kadıasker, Selattin / Selahattin ve Avica / Üveyce gibi mahallelerde çokça Türkmen yaşamaktadır. Buradaki Türkmenlerin bir kısmı Halep’in Azaz, Bap, Cerablus ve Menbiç gibi kazalardan son yarım asırda göç edenlerden olup şehrin yerlisi durumundaki Türkmenlerde Araplaşma eğilimleri sık görülmektedir. Yüzlerce Türkmen köyünün bulunduğu Halep havalisindeki kazalardan Azaz’da 46 köy, Bap’ta 51 köy, Cerablus’ta 94 köy, Menbiç’te 54 köy, Afrin daha doğrusu Kurtdağı’nda 102 köy ve Ayn’el-Arap’ta (Kobani) 2 köyde Türkmenler yerleşiktir. Halep Türkmenleri ağırlıklı olarak Elbeyli / İlbeyli ve Beğdili Oğuzlarına mensup olmalarına karşın ne yazık ki aralarında husumet derecesinde bir çekememezlik söz konusudur. Bu iki boy birçok oymak ve kollara ayrılmaktadır ki A.Emin Dağ, Halep Türkmenleri çalışmasında 297 adedini yüzyıl yüzyıl alfabetik olarak listelemiştir.⁶⁷

Kuzeyin ikinci büyük Türkmen yatağı Lazkiye İli’nin bilhassa Amanoslar’ın Hatay sınırından güneye doğru devam eden 60 kilometrelik Bayır-Bucak Bölgesi, Suriye Türkmenlerinin en orijinal ve Türklüğünü en çok koruyan kesimine yurt teşkil eder. Şehir merkezindeki Türkmen Harası / Ali Cemmel Mahallesi haricinde Bayır, Behlüliye, Bucak, el-Bâsıt, Kesep Nahiyeleri ile Gebeli / Gebelli, Burc-İslam, Sulayıp Türkmen, Bedrusiye gibi kasabalarda yaşayan Türkmenler aynı zamanda Bayır’ın 68, Bucak’ın 84, Bâsıt’ın 18 (Alevi), Kesep’in 6, Behlüliye’nin 2 köyünde varlıklarını sürdürmektedirler. Diğer bölgelere göre daha alt gelir gurubunda olan Lazkiye / Bayır-Bucak Türkmenleri daha çok tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağlamaktadırlar.⁶⁸ Türkiye’nin Hatay, Gaziantep, Kilis, Osmaniye gibi sınır illeriyle geçmiş göçlerden yerleşik akraba bağları olup eğitim, sağlık veya siyaset gibi konularda Türk toplumu-

⁶⁷ Serap Altun, *Halep’te Türkmen Yerleşimleri: Tarihi, Gelenekleri ve Günlük Yaşamları*, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s. 72-77; Kirişcioğlu, *a.g.r.*, s. 12-14; Öztürkmen - Duman - Orhan, “a.g.m.”, s. 10-13; Erendor, *a.g.e.*, s. 202-210; Bademci, *a.g.e.*, s. 180-189; Dağ, *a.g.e. (Halep)*, s. 121-129; Oğuzhan Akyener, *Suriye İç Savaşı - Enerji, Güvenlik ve Siyaset Boyutlarıyla*, Türkiye Enerji Vakfı (TENVA) Yayınları, Ankara 2018, s. 90-91; “Syrian Turkmen”, *a.y.* “Suriye Türkmenleri 2”, (Çevrimiçi) www.turkbilimi.com/suriye-turkmenleri-2/; “Suriye Türkmen Kültürü”, (Çevrimiçi) <https://suryeturkmenleri.wixsite.com/suriyeturkmenleri/nufus-ve-yasadiklari-bolgeler> ve “Suriye Türkmenleri”, (Çevrimiçi) <https://www.turkmens.com/Suria.html>, 14.07.2019.

⁶⁸ Erendor, *a.g.e.*, s. 214-219; Bozoğlan, *a.g.e.*, s. 177-179; Korkmaz - İltar, “a.g.m.”, s. 90-93; Öztürkmen - Duman - Orhan, “a.g.m.”, s. 15-17; Kirişcioğlu, *a.g.r.*, s. 16-17; Umar, “a.g.m.” (ST), s. 598; Aytulu, *a.y.* “ST Kültürü”, *a.y.* “Suriye Türkmenleri”, *a.y.*

na en fazla entegre soydaşlar bu bölgeden çıkmaktadır. İç savaş sürecinde de Türk makamlarıyla en çok irtibatlı olanlar yine Bayır-Bucaklılardı.⁶⁹

Kuzeydeki Türkmen yerleşimin üçüncü ve Osmanlı'da aşiretlerini sürgün İli Rakka'nın hem kent merkezinde, hem Tel Abyad ile Tavrah ilçelerinde ve bu birimlere bağlı 25 köyde Türkmenler yaşamaktalar. Bir ara IŞİD'in, şimdi de PKK/YPG unsurlarının baş rolde olduğu Suriye Demokratik Güçleri ve Konseyi'nin denetiminde olduğu için buradaki Türkmen nüfusun önemli bir kısmının muhacir/mülteci olduğu söylenebilir. Muhaliflerin başkenti gibi duran İdlip'te ise Türkmenler yine şehir merkezinde ve Cısr-i Şugur ilçesiyle kırsaldaki 5 köyde oturmaktalar ki Reyhanlı Türkmenlerinin devamı sayılırlar. Bundan başka Maarret'ün-Numan ve Eriha ilçelerin merkez nahiyelerinde oturdıkları kabul edilir.⁷⁰ Rusya'yla anlaşılan Türkiye'nin garantörlüğünden dolayı İdlip'te hem genel nüfusu hem de Türkmen nüfusu normalin üzerindedir.

Bölgede ayrıca Türki yani Türk soylu ya da akraba topluluklardan Çerkezler ve Çeçenler var. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) dolayısıyla hicret ettirilen bu guruplardan Çerkezler 100 bin civarında olup Güney ve Orta Suriye'nin haricinde kuzeyde Halep'te ve bilhassa Halep'in Safira ilçesinin Hanasır/Hunasir kasabasında yerleştiler. Çerkez gurubundan 40 bin Kabardey'in yaşadığı Suriye'de Kabardeyler daha çok Menbiç ve Rakka'da, sayıları 20 bin olarak tespit edilen yine Kafkas topluluklarından Çeçenlerse Haseki ilinin Türkiye sınırındaki Resulayn Kasabası'nda meskündurlar.⁷¹ Fakat 8 yıllık iç savaş sürecinde Çerkez gurupları gibi onların da çoğunluğunun bölgeyi terk ettikleri değerlendirilmektedir. Tabii bu arada uluslararası şebekelerin yönlendirdiği radikal selefi gurupların 'cihad' maksadıyla Dağıstan'dan getirilenlerin bir kısmı aileleriyle birlikte bölgede kalmış olabilir.

Birçok akademik çalışmada Türki bir topluluk olarak nitelenen Kürtlerin ağırlıkta olduğu ve kurdukları yarı-bağımsız siyasi organizasyonun sıklet merkezi hükümündeki Haseki/Hasiçi ve Deyr-i Zor bölgelerinde ise Türkmen yerleşimi düşük seviyededir. Petrol kuyularıyla meşhur Deyr-i Zor il merkezi Orta Suriye'ye düşse de kuzeyde Fırat Nehri boyunda Kasabi kasabasının bazı mahallerinde Araplarla birlikte ve Haseki'nin Kamışlı İlçesi'nin köylerinde Kürtlerle karışık yaşayan Türkmenler bu bölgede nüfus olarak etkisizdirler. Gerçi STM Başkanı Semir Hafız 4-5 yıl öncesinin rakamlarıyla Haseki vilayetindeki Türkmen sayısını 40 bin olarak vermiştir, fakat bu sayının bugün için karşılığı zayıf görünmektedir. Zaten Kamışlı merkez ve Mutaniye köyünde 2014 Eylül'ün de kadınlar ve çocuklarla birlikte 35 Türkmen'in öldürülmesi olayında gibi olduğu gibi zaman zaman PYD güçlerince yapılan etnik temizliğe rastlıyoruz. Fakat her şeye rağmen Kürtlerin kısaca Rojava dedikleri sözde Kuzey ve

⁶⁹ İlk silahlı gurup Bayır-Bucak yöresinde Memduh Colha/Çulha adıyla kurulmuştu (Bkz.: İç Savaş ve Türkmenler Bölümü.)

⁷⁰ Erendor, *a.g.e.*, s. 223-223; Öztürkmen - Duman - Orhan, "a.g.m.", s. 20-21; "Suriye Türkmenleri 2", *a.y.*

⁷¹ Erdal Taşbaş, "Diyarbakır'da Çeçen Muhacirler ve Sebep Oldukları Asayiş Olayları (Bölüm)", *Osmanlı'dan Günümüze Diyarbakır*, Editör: İbrahim Özsoçar vd., Ensar Neşriyat, İstanbul 2018, s. 144; "Suriye'deki Çerkesler", (Çevrimiçi) <https://en.wikipedia.org/wiki/Circassians-in-Syria>, 15.06.2019; Rasim Bozbuğa, "Suriye Kürtleri: Suriye'nin Kuzeyinde Etnik Yapı ve Kürt Nüfusu", *21. Yüzyıl Dergisi*, Sayı: 60, Ocak 2015, s. 9; Erendor, *a.g.e.*, s. 162-164 ve 234-235.

Doğu Suriye Kürdistan'ının idarî merkezi olan Kamışlı'nın Amuda /Kemaliye ve Tel Hamis nahiyelerinin köylerinde Türkmen izi bulmak mümkündür.⁷²

Sonuç olarak Türkmenlerin nüfus olarak ağırlıklarının nüfus olarak eşdeğer bir karşılığı olmadığını söyleyebiliriz. Aslında sadece dil esaslı Türkmenleri bile ele alsak iç ve dış toplam 23.5 milyonluk Suriye nüfusunda yüzde 6 - 6,5'lük bir oran ediyor. Amerikan desteğiyle 'de facto' Kantonlar (devletçikler) birliği kurabilen Kürtler için verilen oranlar da yüzde 6-7 ile 13 arasında şekilleniyor; yani yine 1.5 milyonla 3 milyon arasında.⁷³ Fakat Türk nüfusundaki dağınıklık, Türkmenlerdeki örgütsüzlük ve acı dolu Suriye yıllarının verdiği eziklik bölgede cereyan eden olaylarda başrolde olmalarını engelleyen faktörler gibi görünmektedir. Gerek ülke (Suriye) içerisinde kalan nüfus ve gerekse ülke dışındaki (Türkiye) sığınmacı nüfus belli noktalarda öbelenmiş vaziyettedir. Dahası Türk Devleti'nin desteğiyle ya da marifetiyle oluşturulan askeri ve siyasi örgütlenmeler yılların yılgınlığını biraz üzerlerinden atmalarına vesile olmuş gözüküyor. Bu noktada kaç çeyrektir süren baht tutulmasını aşırp yüz yıl önceki hareketliliklerine dönmeleri bölgenin politik ve stratejik geleceğinin biçimlenmesine ciddi etki edecektir kanaatindeyiz.

8 yıllık iç savaşta doğan veya büyüyenler iyice yetişkin olduklarında ortaya yepyeni bir kuşak da çıkmış olacak diye düşünüyoruz. Her ölümlü savaş yeniden bir doğuştur, her yıkım da yeniden yapım aşamasıdır; yaratıcı yıkım (creative destruction) ya da yapıcı yıkıcılık (constructive destructiveness) gibi.⁷⁴ Belki o zaman kentlerdeki baskın kültüre tam entegrasyonla birlikte başka kimliğe geçiş yapmış, ağırlıklı olarak Arapça ve biraz da Kürtçe konuşan kitleler için de kadim kimliğe dönüş söz konusu olabilecektir. Yani coğrafyanın kötü ya da iyi kader olma durumu aslında nesillerin başarı & başarısızlık performanslarıyla ölçümlenebiliyor diyebiliriz.

b-) Toplumsal Arka Plan

Türkmenler, Suriye'deki tarihsel düalitelerden her zaman nasipdar bir topluluk olagelmıştır. Önce yerlilerle yabancıların mücadelesinde ve sonra

⁷² Bozbuğa, "a.g.m.", s. 6-7; "Al-Hasakah Governorate", (Çevrimiçi) <https://en.wikipedia.org/wiki/Al-Hasakah-Governorate>, 15.07.2019; İpek Yezdani, "Suriyeli Türkmenler Kendi Ordularını Kuruyor", *Hürriyet - Gündem*, 4 Ağustos 2013, (Çevrimiçi) www.hurriyet.com.tr/gundem/suriyeli-turkmenler-kendi-ordularini-kuruyor-24454544, 15.07.2019; Y. Kemal - M. Alahmed, "Suriye'nin Türkmenleri", 23 Nisan 2018, (Çevrimiçi) www.qasioun-news.com/tr/news/show/142557/Suriye&nin-Turkmenleri, 15.07.2019; "PYD'den Kamışlı'da Türkmen Katliamı!" (Video), *Islah Haber*, 4 Kasım 2014 (Çevrimiçi), www.islahhaber.net/pyd-den-kamisli-da-turkmen-katliami-video-40776.html ve "Terörist PYD Kamışlı'da 35 Türkmeni katletti!", *Gazete 2023*, 3 Kasım 2014 (Çevrimiçi) www.gazete2023.com/dunya-raporu/terorist-pyd-kamisli-da-35-turkmeni-katletti-h23931.html, 15.07.2019; Muhtar Fatih, *Suriyeli Türkmenler Haritası (HALEP Cerablus, Albab, Münbiç Kuzeyindeki Türkmen Köyleri)*, 2017.

⁷³ Radwan Ziadeh, "The Kurds in Syria - Fueling Separatist Movements in the Region?", *Special Report (United States Institute of Peace)*, No: 220, Washington, April 2009, pp. 2; Anne S. Schott, "The Kurds Of Syria (From the Forgotten People to World-Stage Actors)", *Royal Danish Defence College*, Copenhagen, Brief June 2017, pp. 5.

⁷⁴ Yaratıcı yıkımın fikir öncüsü Schumpeter'in yerli örnekleme adına bkz: Altuğ Günar, *Yaratıcı Yıkım Kriz ve Avrupa Birliği*, Hiperlink Yayınları, İstanbul 2018 ve yabancı örnekleme için bkz: *Creative Destruction - Business Survival Strategies in the Global Internet Economy*, Editors: R.L. Katz - P.M. Vaaler - L.W. McKnight, Massachusetts, The MIT Press, 2001.

da yerleşiklerle göçerlerin kavgasında ikinci kısımda saf tutmuşlardır. Son düzlükteki Şamlılarla (Ehl-i Siyaset) Haleplilerin (Ehl-i Ticaret) rekabetinde ara sıra kazanan kısımda olsalar da sonraki 'Araplar ve Diğerleri' ile 'Baas ve Diğerleri' ikileminde bütünüyle kaybeden kısımda yer aldılar. Günümüz şartlarında devam eden 'Rejim & Muhalifler' çatışmasının kayıp-kazanç bilançosunu ise önümüzdeki zaman diliminde görebileceğiz. An itibariyle herkesin kaybı büyük gibi gözüküyor ve fakat kazanımın görece büyüklüğü, kayıpların yasını da büyük oranda hafifletmiş olacak. A. Emin Dağ'ın tavsifiyle Türkmân-ı Haleb'in ikinci sınıf vatandaşlar hissiyatı aynı ölçüde onları içe kapanmaya zorlamıştır.⁷⁵ Dolayısıyla şer'den hayır umma noktasında sosyal açıdan gitgide kalınlaşan kabuklarını da kırmaları gerekecek ki beklentimiz bu yöndedir.

Sürekli ötekileştirilmiş bir kimlikle yaşamak durumunda kalan Türkmenler ekonomik hayatta da bunun zorluklarıyla baş etmek zorunda kalmıştır. Daha çok tarım ve hayvancılık ile küçük esnaflık ve işçilik gibi mesleklere mensup olmuşlardır. Örneğin Halep'te ayakkabıcılık sektörünün neredeyse tamamına yakını Türkmenlerin elindedir; bu atölyelerde çalışan Türkmen gençler orta ve alt gelir gurubu ağırlıklı işçi periferisi oluşturmuşlardır. Fakat sindirilmişlik duygusundan olsa gerek Türkmenler içinde hiç kimse bu sektörün dışındaki farklı bir iş kolunda çalışmayı düşünmemektedir. Bunda kunduracılık sektöründe mesai mecburiyeti olmaksızın tüm aile bireylerinin bir arada iş yapabilmesinin de etkisi büyüktür. Halep'in kırsal köylerinde ve Rakka'da ziraat, Lazkiye'de narenciye üretimi, Lazkiye'nin kırsalı olan Bayır-Bucak'ta ise ormancılık geçim kaynağıdır. Fakat bazen buranın orman köylüleri yakacak odun bile bulamazlar; o zaman da mevsimlik ya da geçici işçi pozisyonuyla gurbetçilik mevzubahis olur. Yanı sıra Lazkiye civarında tütüncülük, Halep civarında da bağcılık, zeytincilik, kümes ve küçükbaş hayvancılık da ilâve geçim kaynaklarındandır.⁷⁶

Kırsalda toprak sahipliğine dayalı bir nüfuz zenginliği var iken 50'lerin sonlarına doğru gerçekleştirilen Toprak Reformu'yla geniş arazilerin toprağı olmayan ve genellikle de Araplara dağıtılmasıyla birlikte şehre doğru ciddi bir göç söz konusu olmuştur. Hatta birçok toprak sahibi aceleyle topraklarını değerinin çok altında köylülere satarak devletçe bedelsiz el konulmasından kurtulmak istemiştir. Fakat ağırlıklı olarak Halep merkezine göç eden Türkmenler köyle bağlarını koparmamışlardır. Bir başka önemli hasletleri de zor zamanda daha çok dayanışma içine girerek geçim şartları yüzünden içlerinden birinin tükenme noktasına gelmesine izin vermemeleridir. Geleneksel olarak dışarıya kız vermeye pek sıcak bakmayan Türkmenler, ailelerinin çok çocuklu (8-10 gibi) olmasını adeta zorunluk gibi görmekteyler. Bürokrasi ve devlet kademelerinde genelde Arap kökenliler tercih edildiği için Türkmenlerin bu noktada bireysel bazı örnekler haricinde etkileri yoktur. Bunun yerine

⁷⁵ Dağ, *a.g.e. (Halep)*, s. 111-112.

⁷⁶ Öztürkmen - Duman - Orhan, "a.g.m.", s. 23-24; Umar, "a.g.m." (ST), s. 599; Kirişçiöğlü, *a.g.r.*, s. 11-12; Dağ, *a.g.e. (Halep)*, s. 112 ve 117; Erendor, *a.g.e.*, s. 242-243.

dil ve kültür avantajını kullanan Türkmen iş adamlarının Türkiye’den mal alıp satarak üst gelir gurubuna transfer olması örnekleri görülmektedir.⁷⁷

Ayakbabcılık işini Halep’te Türkçe bilen Ermenilerden devralan Türkmenlerde, Türkçe konusunda pek bir hassasiyet bulunmamaktadır. Günlük şehir hayatında yoğunlukla Arapça konuşan Türkmenlerde Türkçe ancak köy ya da ev hayatında kullanılmaktadır. Suriye’de okullarda Arapça dışında bir dil kullanılmaması da hem bu noktada bir etken olmuş hem de Arapçanın zorluğu ve zorunluğu okuma eğilimini olumsuz etkilemiştir. Eğitim almaları için Türkiye’ye öğrenci olarak çocuklarını gönderenlere Türk ajanı gözüyle bakılmış ve bazen pasaportlarının iptali, bazen de vatandaşlıktan çıkarılması tedbirleri işletilmiştir. İç savaş sürecine dek Türkçe dergi, gazete vb. neşriyatın sokulmasının bile yasak olduğu Suriye’de Türk kelimesi tıpkı Batı Trakya’daki Yunan uygulamalarında olduğu gibi adeta yasaklı bir sözcüktür. Periyodik bir Arabizasyona tâbi tutulan Türkmenlerde şehirlerdeki çoğunluğun etkisiyle Arapça üzerinden kimlik kaybına uğrayanların sayısı ORSAM istatistiklerine göre yarının bile üzerindedir (% 57). Kendisi de bir Bayır-Bucak Türkmeni olan Ali Bademci, İdlip ve Halep’te çokça var olan bu guruplar için ‘*Türk Araplar*’ tabirini kullanmaktadır. Keza Rakka bölgesindeki Barak Türkmenleri’nden Kullar Obası’nın tamamen Araplaştığı, Budaklar’ın ise Arapça konuşan fakat Türk âdet ve geleneklerini uygulayan bir aşamada olduğu kaynaklarda aktarılmaktadır.⁷⁸

Kültürel kimlik açısından Türkiye bir destek ünitesidir. Gerek sınır kentleriyle ticaret, gerek Türkiye’deki akrabalarla ziyaretleşmek ve gerekse de Türk TV kanallarının Kuzey Suriye’de birçok yerde izlenmesi suretleriyle aidiyetler tazelenerek pekişmektedir. Türkmen gençlerin Türkiye’deki futbol takımlarının taraftarı olması hususiyetine de sık rastlanır. Kerkük merkezli Türkmeneli Televizyonu’nun yayınlarının gurur verici kabul edilmesi ve daha kültürlü, daha örgütlü Irak Türkmenleri’yle kurulan münasebetler yavaş yavaş Suriye Türkmenleri’nde de milliyetçilik duygularının gelişmesine neden olmaktadır. Aslında Suriye’nin son 60-65 yılında özellikle sisteminin sert yapısı nedeniyle Türkmenler arasında siyasal bir milliyetçilik gelişmemiş, daha çok tepkisel ve kültürel bir milliyetçilik düzeyinde kalmıştır. Bu da beraberinde siyasallaşma ve teşkilatlanma çalışmalarına ket vurmuştur. Fakat 2011 sonrası ayaklanmaları ve muhalefet hareketleri içerisinde söz sahibi olmalarıyla birlikte uyanışa geçen bir Türkmen milliyetçiliği de gözlenebilmektedir. Bu cümleden hareketle Irak Türkleri’yle kader birliği ederek Batı ve Doğu şeklinde ortak bir Türkmeneli / ortak vatan duygusu yayılma eğimindedir. Bu hususta Batı Türkmeneli Derneği (Sultangazi - İstanbul) gibi sivil toplum örgütlenmelerine de rast gelinmektedir.⁷⁹

⁷⁷ Altun, *a.g.t.*, s. 77-78; Dağ, *a.g.e. (Halep)*, s. 117-120; Öztürkmen - Duman - Orhan, “a.g.m.”, s. 24; Umar, “a.g.m.” (ST), s. 599.

⁷⁸ Dağ, *a.g.e. (Halep)*, s. 119-120; Altun, *a.g.t.*, s. 78-79; Kirişçiöğlü, *a.g.r.*, s. 10-12; Umar, “a.g.m.” (ST), s. 599; Bademci, *a.g.e.*, s. 233.

⁷⁹ Öztürkmen - Duman - Orhan, “a.g.m.”, s. 23-24; Erendor, *a.g.e.*, s. 242; Hasan Kanbolat, “Suriye Türkmenleri”, *ORSAM*, 30.04.2012 (Çevrimiçi) <https://orsam.org.tr/suriye-turkmenleri/>,

Kırsalda ve kadınlar arasında okur-yazarlığın oldukça düşük olduğu Türkmenlerde dinî inanç noktasında katı bir muhafazakârlık söz konusudur. Türkiye Türkleri'nde de görülen kadercilik anlayışı Bayır-Bucak'ın daha doğrusu Amik Havzası'nın Karadenizlileri diyebileceğimiz isyankâr Kuseyr Türkmenlerini saymazsak Kuzey Suriye Türkmenlerine bütünüyle hâkimdir. İslam öncesi âdetlerin de Arabî / Eşarî şekilcilikle birleşerek gelenekleştirilen bir din algısı içre kahir ekseriyeti Sünnî (Hanefî) Müslüman'dır ve içlerinde azınlıkta kalan Alevî / Şii Türkmenlerle pek fazla ilişki kurmamaktadırlar. Belki de bu yüzden Sünnî Arap çoğunluk içerisinde zamanla Araplaşmaları tuhaf karşılanmıyor. Yukarıda adı geçen Kuseyirlilerde görülen Yesevî Müslümanlığı hariç genel İslam anlayışındaki itaat ve uysallık, yalnızca ibadet ritüelleriyle her iki cihan saadetinin (saadet-i dâreyn) yakalanabileceği fikri aslında başlarına gelen olaylarla mücadele yerine katlanma alışkanlığından dolayı kendi kendilerinin engeli haline dönüşmektedir. Türkiye Müslümanlığında da sıklıkla görülen din temelli ve bir Osmanlı geleneği olan Arap hayranlığı, milyonlarca Suriyelinin uzatmalı misafirlikleri sebebiyle sorgulanır bir hale gelse de Suriye'deki Türkmen Müslümanlığında halâ '*Her Arapça konuşanı imam ya da âlim sanma*' saplantısı sürmektedir.⁸⁰ Öncelikle kendi asimilasyonuna pirim veren bu zihniyet bağımlılığından kurtulmaya ihtiyaç olduğunu düşünmekteyiz.

Daha önce bahsi geçen ve boy üstünlüğüne (İlbeyli & Beydili) dayanan rekabet, kırsaldaki Türkmen aşiretleri arasında bazen kan davalarına varan çekememezlik, şehir Türkmen nüfusunun sırtındaki yoğun işsizlik ve hayat pahalılığı gibi toplumsal bütünleşmeyi engelleyen hususlara ek olarak şehirleşenlerin ve Araplaşarak sınıf atlayanların Türkmenliği '*Köylülük*' olarak görmesi gibi hususlarla daha da derinleşmektedir.⁸¹ Hâsılı Türkmenlerle ilgili gelecek kurgusu ve stratejik planlamalarda bu kronik düalizmin/ikilemlerin hesaba katılma zorunluluğu bulunmaktadır. Zira Türkiye'nin öncülüğünde yapılan organizasyonlar da dahil bir çoğu kısa bir süre sonra bu hesap dışı sosyo-kültürel el freni nedeniyle kadük hale gelebilmektedir. Yani yeni organizasyonların selâmeti içsel ve algısal tedbirlere de başvurulması zaruret kesbetmektedir.

Yine de Savaş'ın acılarıyla birlikte getirdiği büyük değişim, toplumsal arka planı da dikkate alan doğru organizasyonlarla Türkiye ile sınır ötesi Türkmenler arasında yarım kalmış birlik ve bütünlüğü aşamalı olarak sağlayabilir veya en azından fırsatlar sunabilir. Bu bağlamda Türk devlet aklının önceki hataları tekrarlamadan ve uluslararası ilişkilerin kısa vadeli pazarlıklarında Kuzey Suriye ve Kuzey Irak'taki hem çift hem de tek Türkmen potansiyelini eritmeden alt yapısı iyi düşünülmüş bir örüntü kurması gerekmektedir. Ve aslında tarih, coğrafyadakilere kendi kaderleri üzerinde tasarruf imkânı tanımakta;

16.07.2019; "Batı Türkmeneli Derneği Yeni Yerine Taşındı", *Türkmen Ajansı*, 25 Şubat 2019 (Çevrimiçi) www.turkmenajans.net/bati-turkmeneli-dernegi-yeni-yerine-tasindi/, 16.07.2019.

⁸⁰ Bademci, *a.g.e.*, s. 233, 235 ve 248-249; Öztürkmen - Duman - Orhan, "a.g.m.", s. 24; Altun, *a.g.t.*, s. 83-84.

⁸¹ Altun, *a.g.t.*, s. 98 ve 140; Erendor, *a.g.e.*, s. 244; Öztürkmen - Duman - Orhan, "a.g.m.", s. 24.

bu beklentilerin boşa çıkarılmaması tarihî bir sürecin heba edilmemesi adına da adeta mecburiyet arz etmektedir.

Genel Değerlendirme

Kontrollü Suriye Krizi'nde insanî beklentilerle kontrolörlerin beklentileri uyuşmamaktadır. Irak, Libya, Yemen ve Suriye üzerinden oynanan Ortadoğu'yu istikrarsızlaştırma oyunu Küresel Efendilere göre Çin'in dünyayı ekonomik, Rusya'nın ise politik şekillendirme çalışmalarını boşa çıkarana dek devam ettirilecek gibi görünmektedir. Veyahut dev sermaye bloklarına sahip olan Çok Uluslu Şirketler güç merkezlerini Uzakdoğu'ya taşıyarak yönetim erkinin yer değiştirmesini sağlayarak hegemonyalarını sürdürmeye çalışacaklardır. Tebdil-i mekân nev'inden bu durum aslında çoktandır uygulama safhasındadır diyebiliriz. Bu meyanda Türkiye'nin bölgeyle ilgili yeni planlamalar yaparken veya mevcutları koordine ederken güç dengelerindeki muhtemel değişimleri de hesaba katması gerekmektedir.

4.5 asır Selçuklular ve ardılları, peşi sıra 4 asırlık Osmanlılar ile kaderdaşlık eden Türkmen kardeşlerimiz İstiklâl Harbi, Hatay'ın İstiklâli ve İkinci Dünya Harbi esnasında yıkılan hayallerinin ardından adeta hayata ve benliklerine küsmüşlerdi. 65 yıllık bir sessizlikten sonra bu kez çoluk-çocuk ölümler ve zulümlerle imtihan olmuşlardır. Sığıntı bir yaşamın yıllarca cevr ü cefasına göğüs gerenler de dahil bundan sonraki süreçte Türkmen kardeşlerimizi aynı kederlere düşürmeyecek bir siyaset bizce bölgesel ve dönemsel şartları reel politikle beraber okumakla ancak mümkün olacaktır. Evvel emirde Türkiye'deki siyasal hayatın etkisiyle milliyetçilik / Türkçülük ve ümmetçilik / İslamcılık akımlarına ayrılan⁸² Türkmenlere ideolojik bir yaklaşım göstererek ayrışmayı hızlandırmaktan kaçınılmalıdır. Hatta Türkmenler arasındaki üçüncü tarz-ı siyaset olan Suriyecilik yaklaşımı bile dikkate alınarak öncelikli çözümlerin Suriye'nin toprak bütünlüğü içerisinde sunulmasında fayda bulunmaktadır. Zaten ortada 8 yıllık İç Savaş'ta Suriye halkının önemli bir bölümünden ve dış ülkelerden aldığı ciddi destekle direnen bir Beşşar Esad figürü var. Türkiye hem kendi iç huzuru hem de Türkmenlerin esenliği için Suriye'deki iç & dış bütün aktörleri muhatap alan ve insanî boyutu esas alan çalışmalarda bulunmalıdır.

Konuyla ilgili kesimlerin yinelediği; Suriye Devleti'yle bir Kültürel Haklar Antlaşması yapılarak oradaki Türklerin azınlık kabul edilmesi, kendi dillerinde eğitim verebilecek okullar açılabilmesi sağlanmalıdır. Ayrıca Türkiye'de eğitim yapma ve rahatlıkla geri dönüp çalışabilme imkânının sağlanması, Türkmen kültürünün yaşatılması bâbında basın-yayın faaliyeti için yasal düzenleme yapılması ve ekonomik hayatta da eşit vatandaşlık prensibiyle Araplara tanınan tüm ticari-iktisadi haklardan yararlandırılması hususlarına öncelik verilmelidir. Diğer yandan Türkmenlerin de katılımıyla yeni bir Anayasa yapılarak çok partili sisteme geçilmesi, Türkmenler de dâhil olmak üzere Suriye'deki tüm etnik gurupların aslî unsur olarak nitelenmesi, Türkmenlerin yoğunluk-

⁸² Erendor, *a.g.e.*, s. 283-285.

lu yaşadığı bölgelerde Türkçenin resmî dil olarak tanınması da teminat altına alınmalıdır. Aynı zamanda yerel yönetimlerin güçlendirilerek yetkilendirilmesi ve sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma süreci geliştirilerek toplumsal alanda geri bırakılmış sınıfların yaşam şartlarının geliştirilmesi mevzularında teklifler götürülmelidir.⁸³ 1921 Ankara Antlaşması'nın ilgili maddeleri de uluslararası hukuk bağlamında görüşme masasında yer almalıdır.

Bundan başka bir çatı siyasal teşekkül olarak merkezi Ankara'da bulunan Suriye Türkmen Meclisi'nin Yeni Suriye Bildirgesi'nde yer alan tespit ve önerilerden de; Devlet kurum ve kuruluşlarının muhafaza edilmesi, görevi sadece vatan topraklarını savunmak olacak olan yeni bir ulusal ordunun kurulması sağlanmalıdır. Fakat bunun yanında ordunun siyasetten el çekmesi, tüm Suriyeli göçmenlerin / mültecilerin yurtlarına geri dönebilmesi, erkler ayrılığı ve kadın-erkek eşitliği normları muvacehesinde iyi komşuluğun ilke edinilmesi hususları desteklenerek seslendirilmelidir. Daha özeldense Türkmen firmalarına Güvenli Bölge boyunca belli Sınır Kapılarında (Çobanbey, Karkamış, İslahiye, Öncüpınar) sertifika ve geçiş kolaylığı sağlanarak ticari açıdan cansuyu verilmesi hususiyeti vardır. Mart 2011 tarihinden bu yana kayıp yüzlerce ve tutuklu binlerce Türkmen'in akıbetinin araştırılarak insanlığa karşı işlenen suçlar (terör - tedhiş, kimyasal silah vs.) hariç çıkarılacak bir Genel Af Kanunu kapsamında değerlendirilmesinin takibinin de lüzumu bulunmaktadır.⁸⁴

Fakat asıl iş siyasî geleceğin tanzimi noktasında olacaktır. Hâl-i hazırda Suriye'nin kuzeyindeki 4 ayrı yapı⁸⁵ ve bunun dış destekçileri⁸⁶ bulunmaktadır. Cenevre Konferansları (2012-2016) ile başlayan taraflararası görüşmeler BM'nin 2268 sayılı kararıyla diken üstünde bir Ateşkes Antlaşması'yla ancak neticelenmiştir (27 Şubat).⁸⁷ Sonuçta güç merkezleri ya ortak bir kararda buluşacaklar ya da daha büyük bir ihtimalle ayrı ayrı kararları deklare ederek bir denge oluşturmaya çalışacaklardır. Böylelikle bir sonraki hamleye kadar geçici bir statüko kurulmuş olacağından bu fasılda hata yaparak güç kaybeden veya fazlaca açık veren söz söyleme hakkını yitirebilir. Dolayısıyla eldeki koz destesini / veri cetvelini 'ya hep ya hiç' noktasında heder etmeden belirsizlikleri de hesaba katarak 'hem öyle hem böyle' mantığında çözümler üretilmelidir diye düşünüyoruz.

⁸³ Umar, "a.g.m." (ST), s. 600; ORSAM (2012SS), *a.g.r.*, s. 58.

⁸⁴ Bozoğlan, *a.g.e.*, s. 194-195; Abdurrahman Mustafa, "Suriye'de Türkmen Gerçeği", *ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, No: 27, Haziran 2015, s. 10-12; Erendor, *a.g.e.*, 325-326; "Suriye Türkmenleri", *a.y.*

⁸⁵ 1.) Kuzey ve Doğu Suriye (Kürt) Otonom Bölgesi, 2.) Suriye Muhalefeti-İdlip, 3.) Güvenli Bölge-Türkiye, 4.) Kalan Yerler (Halep, Lazkiye)-Suriye Rejimi.

⁸⁶ 1. Rusya: Açıkta Esad Rejimi'ne destek, dolaylı olarak SDG ile kontak. 2. ABD: Açıkta Suriye Demokratik Güçleri'ne destek, yarı oranlı Türkiye ile işbirliği, dolaylı olarak Suriye Muhalefeti'yle kontak. 3. İran: Açıkta Suriye Rejimi yanında savaş, 4. Fransa ve İngiltere: ABD ile işbirliği halinde SDG'ye destek, Muhalefetle dolaylı kontak. 5. Çin: Rusya ve İran'la işbirliği halinde Esad'a destek. 6. Suudi Arabistan, BAE ve Katar: Kahve dövücüsünün (Amerika) hınk deycileri. 7. İsrail: Yalnızca kendi çıkarlarına taraf; Golan işgali, Şam-Süveyde-Hama-Humus-Lazkiye bombardımanları. 8. Gulyabaniler (Beş kıtada onlarca ülkeden on binlerce militan).

⁸⁷ Erendor, *a.g.e.*, s. 352-368.

Türkiye'nin daha şimdiden Güvenli Bölge içindeki yerleşim yerlerine sağladığı alt yapı hizmetleri veyahut İran'ın Lazkiye'ye enerji santrali, Banyas'a da gaz boru hattı projeleri ve Çin'in Şam Yönetimi'ne 2 milyar dolarlık endüstriyel yatırım sözü gibi olgular barış sürecinde Suriye'nin imarının hangi devletlerce yapılacağı konusunda da önemli bir yarışın yaşanacağına işaret etmektedir. 'Statistical Review of World Energy 2017' (Dünya Enerjisinin İstatistiksel İncelemesi) raporuna göre Suriye, 2.5 milyar varil kanıtlanmış petrol rezervine ve 300 milyar m³ civarında da kanıtlanmış gaz rezervine sahiptir. Petrol potansiyeli açısından Hasiçi Vilayeti 1, Deyr-i Zor Vilayeti ise 2'nci sıradadır. Rakka Vilayeti'nde de küçük olmakla birlikte keşfedilmiş petrol ve gaz sahaları mevcuttur. Dikkat edilirse bu 3 vilayet NES ya da Rojava diye kısaltılan Özerk Kürt Bölgesi'nin bel kemiğini oluşturmaktadır. Kuzey Irak'taki Musul, Erbil, Kerkük petroleri ise Barzanistan'daki Batı şirketleri ve ortakları tarafından değerlendirilmektedir. Dolayısıyla herkesin göz hesabı yaptığı bu siyah hazineyle alâkalı Kürt Enerji Koridoru fikri gitgide ağırlık kazanmaktadır.⁸⁸ Buna binaen siyasal çözümün ekonomik paylaşımına göre şekillenecek olma ihtimali yüksek gözükmektedir.

Dahası Türkiye'nin Güvenli Bölge'yi Suriye sınırı boyunca 30-32 kilometrelik şeritle genişletmesi ve Türkiye'deki göçmenlerin buraya yerleştirilmesiyle ilgili Amerika Birleşik Devletleri ile yürüttüğü müzakerelerin PYD/SDG Komitesi'nin istediği surette 5 veya 10 kilometrelik da bir şeritle neticelenme ihtimali fazladır.⁸⁹ Bu meyanda ortaya somut öneriler koymak gerekirse Türkiye 2 çalışmayı birlikte işletmek durumundadır: 1- Mevcut Güvenli Bölge'ye, ilâve şeritle birlikte uluslararası hukukî bir statü kazandırmak. Bu bakımdan ABD'yle doğrudan görüşmeleri sürdürmek zaruridir. 2- İdlip'i HTŞ gibi IŞİD-vari guruplardan arındırarak yarım asrı aşan mezhepçi politikaların mağduru Sünnî (Arap-Türkmen) muhalefetin demokratik alanı olarak tanımlandırmak / konumlandırmak. Bu 2 eşgüdüm strateji dışında Esad yönetimine kalan dördüncü ve en büyük parçayla ilgili beklenti ve önerileri yukarıda sıralamıştık. Özetle Arapların baskın/dominant olmadığı laik ve demokratik bir Suriye (Şam Hükümeti) ile âdem-i merkezîyetçi bir anlayışla bölgesel otonomilerin buraya bağlılığını önermekteyiz. Analist Vahap Coşkun'un ifadesiyle "Amerika'nın kafasındaki" plan da, Rusya'nın yarım ağızla destek verdiği reel politik vaziyet de bizce budur.⁹⁰

1918'den beri dünya kamuoyunun yönlendirilmesinde önemli bir etkisi olan New York merkezli Amerikan Dış Politika Birliği'nde (Foreign Policy As-

⁸⁸ Akyener, a.g.e., s. 98-101 ve 125; Berza Şimşek, "Suriye'nin Yeniden İnşasını Hangi Ülkeler Üstlenecek, Türkiye Rol Oynayabilir mi?", *BBC News - Türkçe*, 21 Şubat 2019 (Çevrimiçi) www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-47284666, 18.07.2019; İdris Okuducu, "Irak'ın Devasa Petrol Rezervleri", *AA Dünya*, 9 Ağustos 2018, (Çevrimiçi) www.aa.com.tr/tr/dunya/irakin-devasa-petrol-rezervleri-/1226468, 18.07.2019.

⁸⁹ "ABD'nin 'Güvenli Bölge' Planı Basına Sızdı!", *Aydınlık Gazetesi*, 26 Temmuz 2019 (Çevrimiçi) www.aydinlik.com.tr/abd-nin-guvenli-bolge-plani-basina-sizdi-dunya-Temmuz-2019, 18.07.2019; Akyener, a.g.e., s. 141.

⁹⁰ Vahap Coşkun, "ABD'nin Kafasındaki Suriye", 26 Eylül 2018 (Çevrimiçi) www.kurdistan24.net/tr/opinion/251d7ef8-b84d-4920-a58c-cb9f313c3e3f, 18.07.2019.

sociation) Ladislav Garassy imzasıyla yazılan “Kürdistan’ın Bağımsızlığı Birleşik Devletler Koruması Altında mı?” başlıklı makalede ilginç stratejik ipuçları verilmektedir. Irak ve Suriye’yi birlikte ele alan yazar, kuzeyde 2 Kürdistan hattının alt tarafında 2 de Türk Bölgesi (Musul, Selahaddin, Diyala ile Halep, İdlip, Rakka, Hama) öneriyor ki hudutları Orta Irak ve Orta Suriye’ye kadar dayanmaktadır. Dahası Birleşik (Suriye ve Irak) Kürdistan olarak kurgulanan bölge 26 kantondan oluşuyor: 5’i Barzanî, 5’i Talabanî ve 5’i de PYD olmak üzere 15 Kürt kantonu; 4 Türk kantonu (Güney Kerkük, Tuzhurmatı, Telafer ve Ceablus), 3 Asurî kanton, 2 Yezidî kanton, 1 Feyli ve 1 Şabak/Şebek kanton. Bu son ikisinden ilki Şii Kürt + Lur, ikincisi de Şii (3/2) Türkmen + Kürt kökeninden kabul edilmektedir.⁹¹

Batılıların ve özellikle Amerikalıların bu tip projeksiyonları ve simülasyonları (canlandırma) çoktur. Think Tank denilen bu düşünce endüstrisi Devlet Aygıtı’nı farklı fikir konseptleriyle beslerken bir gurup yönetici elit bu çalışmalarından birini alır ve uygulamaya koyar. 11 Eylül 2001 sonrası sahaya sürülen ve kısaca BOP (Büyük Ortadoğu Projesi / Greater Middle East) diye bilinen⁹² proje kapsamında istikrarsızlaştırılan ülkelerden birindeki (Suriye) bir azınlığın (Türkmenler) çağdaş tarihi üzerinden stratejik bir değerlendirmeyi esas alan bu makale bile bu projelendirmenin dolaylı etki alanında bulunmaktadır. Daha önce kaleme aldığımız Telafer makalesinde de buna dikkat çekmiştik.⁹³ Kuzey Suriye’deki Türkmen yerleşim yerlerinin geleceğini doğrudan ve belki de on yıllar boyunca etkileyecek bir konuda bu parametreleri de göz önüne alarak yorumlamada bulunmak gerekir kanaatindeyiz.

Sonuç olarak Amerika, Avrupa ve Körfez ülkelerinin ya da Rusya-İran-Çin ekseninin Suriye için isteği Bölgesel Yetkilendirmeli Irak Modeli veya Bosna-Hersek modelindeki iç içe kantonlar / devletçikler noktasında kesişiyor gibi durmaktadır.⁹⁴ Zira tek ve bütün bir Suriye’nin kimin Suriyesi olacağı zaten başından beri en temel problem olarak kayıtlı durmaktadır. Şam yönetiminin silah ithalatındaki yüzde 75 oranındaki Rusya bağımlılığı da söz konusuysen⁹⁵ Mezopotamya’nın bu bölümünde mücadele bitmeyecek ancak mola verecek demektir. Hele hele Kuzey ve Doğu Suriye olarak adlandırılan özerk bölgedeki Kürt nüfusun yarısı bulmaması⁹⁶ hatta Arap nüfusun da ciddi bir oranda yoğunluk arz etmesi bazı ittifakları zorunlu kılmaktadır. Projelendirme kapsamındaki federatif yapıların yıllar yılı yükseltelen yüzdesi gelecekte rol çalmak bábında bize hem Kuzey Irak’ta hem de Kuzey Suriye’de Kürt -

⁹¹ Ladislav Garassy, “An Independent Kurdistan under U.S. Protection?”, *Foreign Policy Association*, October 24, 2016, (Çevrimiçi) <https://foreignpolicyblogs.com/2016/10/24/independent-kurdistan-us-protection/>, 18.07.2019; “Feylis”, (Çevrimiçi) <https://en.wikipedia.org/wiki/Feylis> ve “Shabaks”, (Çevrimiçi) <https://en.wikipedia.org/wiki/Shabaks>, 18.07.2019.

⁹² Tam olarak adı: Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi ile Müşterek Bir Gelecek ve İlerleme İçin Ortaklık.

⁹³ Abdulhalik Bakır - Süleyman Pekin, “Irak Türkmenlerinin Mazlum Şehri Telafer”, *BŞEÜ Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2018, s. 64-117.

⁹⁴ Coşkun, a.y.; Garassy, a.y.

⁹⁵ Erendor, a.g.e., s. 377.

⁹⁶ Bozbuğa, “a.g.m.”, s. 10.

Türkmen Federasyonu minvalinde bir politika güdülmesi gerekliliğini izhar etmektedir. Keza Muhalefet'in kontrol ettiği İdlip'te Arap - Türkmen, Türkiye'nin kontrol ettiği güvenli bölge veya bölgelerde de Türkmen ve diğerleri (Arap, Kürt, Süryani, Asuri, Ermeni, Yezidi, Domari, Çeçen, Fellah) üzerinden yerel yetkilendirilmiş bölgesel yönetimler teşkil edilerek savaşzede milyonların güvenliğini ve geleceğini bir süreliğine de olsa garanti altına almaya odaklanılmaldır diye düşünüyoruz.

82 milyonluk Türkiye nüfusuna göre yüzde 6'lık bir orana erişen ve gitgide hem nüfuslarının hem de yerli vatandaşlarla toplumsal muarazaların arttığı bir ortamda⁹⁷ bu nüfusun da Suriye içindeki farklı idari bölgelerde eritilmesi gerekliliği neredeyse bir milli güvenlik sorunu olagelmıştır. Son cümle olarak; Türkiye'nin Suriye Türkmenlerine yönelik yaptığı ve yapacağı liderlik organizasyonlarında bu siyasi çeşitliliğin de vurgulanması gerekmektedir. Hem teşkilatlanmaların boy-bölge-mezhep ayrımı yapılmadan ortak ve demokratik bir platform/birlik altında yapılması hem de SDG çatısı altında faaliyet yürüten ve Selçuklu Tugayı'ndan kopma Hammam Türkmen Şehitleri Tugayı⁹⁸ gibi yapıların dışlanmaması da göz önünde bulundurulmalıdır. Aksine ayrı bir irtibat kolu olarak görülmesi; Türkmenler için eğitim ve ekonomi temelli yeni stratejilerin üretilmesi, Dışişleri Bakanlığı birimlerinin Ortadoğu Bölgesi için araştırmalar yapan sivil ve akademik merkezlerden stratejik proje ya da projelendirme hizmeti alması gibi hususlara öncelik verilmesi gereğinin altını çizmekteyiz.

Sonuç

*“Ezo Gelin çık Suriye dağlarının başına,
Güneş vursun kemerin kaşına da kaşına.”*

Gaziantep yöresinden Cemil C. Güzelbay tarafından derlenen ve saha araştırmalarında Halep'teki düğünlerin kına gecesi türküsü olarak söylenen Ezo Gelin'in sözlerinde vurgulanan ortak kültür bizim millet olma vasfımızın da sosyolojik verilerinden biridir. Beydilli Boyu'ndan Bozgeyikli Dede soyundan olduğu kabul edilen Ezo Gelin'in mezarı sonradan akrabalarınca Gaziantep'e götürülse de her yıl Türkmenlerin Munbuç dediği Menbiç'te anılmaya ve düğünlerde kınayla beraber türkü formunda yakılmaya devam etmiştir.⁹⁹ Yanıp yakıldığımız bir başka ortak husus ise önce Ankara Antlaşması ile (1921) sınırlarımızın dışında fakat Misak-ı Milli hissiyatımızın içinde bıraktığımız Süleyman Şah Türbesi ve Karakolu'nun tıpkı Ezo Gelin'in torunları örneğine benzer bir şekilde Türkiye sınırının dibine getirilmesidir. Zaten 1973'te bu coğrafyadaki sırdaşımız Fırat üzerine yapılan Tebka Barajı'ndan ötürü Karakozak'a nak-

⁹⁷ Ayrıntı için bkz. Süleyman Pekin, “Bayram ve Sığınmacı Düşünceleri”, *Kocaeli Aydınlar Ocağı - Güncel*, 05 Haziran 2019, (Çevrimiçi) www.kocaeliaydinlarocagi.org.tr/Yazi.aspx?ID=9677, 19.07.2019.

⁹⁸ “Syrian Democratic Forces”, (Çevrimiçi) <https://en.wikipedia.org/wiki/Syrian-Democratic-Forces> ve “Seljuk Brigade - Hammam Turkmen Martyrs Brigade”, (Çevrimiçi) <https://en.wikipedia.org/wiki/Seljuk-Brigade>, 19.07.2019.

⁹⁹ Altun, *a.g.t.*, s. 131-133.

line izin vermiştik. Fakat bu defa IŞİD gerekçesiyle kendi operasyonumuzu kendimiz yapsak (2015) da artık hükümsüz kalan bu durumun yeni gerekçelerle eski yerine iadesi vakti çoktandır gelmiş bulunmaktadır. Türkiye en geç bir-iki yıl içerisinde Suriye hatta Lübnan, Filistin ve Irak Türkmenleriyle ortak kültürel kodlarımızın başlıcalarından olan Süleyman Şah Atamezarı'nı Fırat koynundaki eski yerine taşımayı başarmalıdır.

Coğrafyanın daha doğrusu coğrafya üzerine yazgı biçenlerin oynadığı oyunlarla ayrı düştüğümüz Türkmen kardeşlerimizin Kuzey Suriye'deki kısmıyla ilgili görüş ve önerilerimiz onların yaşadığı diğer yerler için de geçerlilik taşımaktadır. Büyük millet olmanın gereği düştüğü zaman tekrar kal-kabilmek, ayrı kaldıklarını unutmamak ve Devlet - Millet aklıyla bütüncül organizasyonlar kurgulamaktır kanaatindeyiz. Kültürel ve kalbi birlikteliği, kaderin bizim cenaha denk düşürdüğü imkân ve kabiliyetlerle sınırlanmamış bir güncel birlikteliğe tahvil etmek görev kabilindedir. Bu meyanda yapılacak yazılı-sözlü tüm çalışmalar ve ortaya konan bütün emekler boşa gitmeyecek bir değer ifade etmektedir. Ki aslında değerlerimizin karşılığı verdiğimiz değer nispetindedir. Yoksa yazgımız türkülerimizi bize ağıt formunda okumaya, hem de en mutlu zamanlarımızda mecbur kılar:

*“Nenneyle de ah bahtı karam nenneyle,
Çık Suriye dağlarına bizim ele eyley.”¹⁰⁰*

Kaynaklar

“Türkiye Cumhuriyeti İle Beynelmilel Ukut Mucibince Suriye ve Lübnan Üzerinde Haiz Olduğu Salâhiyete Müstenide Hareket Eden, Fransız Cumhuriyeti Arasında Mümza Muhadenet ve Münasebatı Hasenei Hemcivarî Mukavelenamesinin Tasdiki Hakkında Kanun”, Resmî Ceride ile neşir ve ilâm: 24/VIII/1926, Sayı: 455, s. 1002-1003.

“2012 Suriye Söyleşileri”, *ORSAM Rapor*, No: 187, Kasım 2013.

AKYENER, Oğuzhan: *Suriye İç Savaşı - Enerji, Güvenlik ve Siyaset Boyutlarıyla*, Türkiye Enerji Vakfı (TENVA) Yayınları, Ankara 2018.

ALTUN, Serap: *Halep'te Türkmen Yerleşimleri: Tarihi, Gelenekleri ve Günlük Yaşamları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010.

AYDOS, Volkan - DURAN, Meltem: *Suriye Ülke Etüdü*, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 30, Eylül 2000.

BADEMCİ, Ali: *Suriye'de Türkmenler ve Bayır-Bucak*, 2. baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2014.

BAKIR, Abdulhalik - PEKİN, Süleyman: “Irak Türkmenlerinin Mazlum Şehri Telafer”, *BŞEÜ Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2018.

BECKOUCHE, Pierre: *Europe's Mediterranean Neighbourhood (The Country Reports: Syria)*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2017.

BİLGİLİ, Münür: *Doğu Akdeniz Kıyısında (Suriye, Lübnan, İsrail) Yaşanan Göçler ve Devlet Oluşum Süreçlerine Etkileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006.

¹⁰⁰ Altun, a.g.t., s. 132.

BİRSEL, Haktan - DUMAN, Olcay Ö.: “Fransa’nın Suriye Mandater Yönetimi Müfettişlerinden Pierre Bazantay Gözüyle Yakındoğu’da Bir Milliyetçi Çatışma Alanı: İskenderun Sancağı (1934-1939)”, *Turkish Studies*, V: 8/9, Summer 2013.

BLEANEY, C. Heather: “The Turkic Peoples of Syria”, *Turkic Peoples Of The World*, (Ed.: Margeret Bainbridge), London, Routledge 1993.

BOZBUĞA, Rasim: “Suriye Kürtleri: Suriye’nin Kuzeyinde Etnik Yapı ve Kürt Nüfusu”, *21. Yüzyıl Dergisi*, Sayı: 60, Ocak 2015.

BOZOĞLAN, İsmet: *Dünden Bugüne Suriye Türkmenleri -I- Bayır-Bucak Türkmenleri*, Suriye Türkmen Meclisi Kültür Yayınları, Antakya 2017.

BUDAK, Mustafa: “Ankara İtilafnâmesi Sürecinde Suriye Sınır Üzerine Tartışmalar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 38, Temmuz 1997.

BUZPINAR, Ş. Tufan: “Lazkiye”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt: XXVII, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2003.

CLEVELAND, William L.: *Modern Ortadoğu Tarihi*, (Çev. Mehmet Harman-çı), Agora Kitaplığı, İstanbul 2004.

Creative Destruction - Business Survival Strategies in the Global Internet Economy, Editors: R.L. Katz - P.M. Vaaler - L.W. McKnight, Massachusetts, The MIT Press, 2001.

ÇELİKKOL, A. Oğuz: *İçimizdeki Komşu Suriye*, BİLGESAM Yayınları, İstanbul 2015.

Çevrimiçi: <http://alaalam.org>, <http://ansiklopedi.muslumcu.com>, <http://ar.parliament.iq>, <http://arif-yilmaz.tripod.com>, <http://gavurdaglari.blogspot.com>, <http://mukhtarfatih.blogcu.com>, <http://worldpopulationreview.com>, <https://ar.m.wikipedia.org>, <https://en.wikipedia.org>, <https://eodev.com>, <https://e-tarih.org>, <https://foreignpolicyblogs.com>, <https://multeciler.org.tr>, <https://orsam.org.tr>, <https://osmanlica.ihya.org>, <https://suryeturkmenleri.wixsite.com>, <https://tr.boell.org>, <https://tr.sputniknews.com>, <https://tr.wiktionary.org>, www.aa.com.tr, www.aydinlik.com.tr, www.bayrak yayincilik.com, www.bbc.com, www.cia.gov/library, www.ciftlikdergisi.com.tr, www.economist.com, www.e-tarih.org, www.gazete2023.com, www.globalrights.info, www.hurriyet.com.tr, www.islahhaber.net, www.istiklal.com.tr, www.jpost.com/Opinion, www.kocaeliaydinlarocagi.org.tr, www.kurdistan24.net, www.kurdistan24.net/tr, www.luggat.com, www.mepanews.com, www.mepanews.com, www.milliyet.com.tr, www.nybooks.com/daily, www.ozgurkocaeli.com.tr, www.qasioun-news.com/tr, www.ramazanogullari.com, www.reddit.com, www.rudaw.net, www.sozcu.com.tr, www.stratejikortak.com, www.suriyeli-turkmenler.com, www.tbmm.gov.tr, www.turkbilimi.com, www.turkmenajans.net, www.turkmens.com, www.turkmens.com, www.unhcr.org, www.uniraq.org, www.vda.org.tr, www.washingtoninstitute.org, www.wikizero.com, www.yaklasansaat.com, www.yenisoz.com.tr

ÇUBUKÇU, Mete: *Yıkılın Bu Düzen*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

DAĞ, A. Emin: *Emeviler’den Arap Bahanna Halep Türkmenleri*, ORDAF Taşmektap Yayın Atölyesi, İstanbul 2015.

_____ : *Halep Türkmenleri (1918-2008)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010.

_____ : *Suriye (Bilad-i Şam’ın Hazin Öyküsü)*, İHH Yayınları, İstanbul 2004.

DEMİR, Enes: “Arşiv Belgeleri Işığında Milli Mücadele Döneminde Halep ve Kuzeyi”, 2. Uluslararası Osmanlı Coğrafyası Arşiv Kongresi (20-24 Kasım 2017), İstanbul 2019.

ERENDOR, Metin: *Suriye ve Türkmenler*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul 2016.

FATİH, Muhtar: *Suriyeli Türkmenler Haritası (Halep, Cerablus, Albab, Münbiç Kuzeyindeki Türkmen Köyleri)*, 2017.

GÜÇ, Çakıl: “Savaş Müteahhitleri”, *Akademik Ortadoğu*, Sayı: 4, 2007.

GÜÇTÜRK, Yavuz: “İnsanlığın Kaybı” / *Suriye’deki İç Savaşın İnsan Hakları Boyutu Raporu*, SETA Yayınları, Ankara 2014.

GÜNAR, Altuğ: *Yaratıcı Yıkım Kriz ve Avrupa Birliği*, Hiperlink Yayınları, İstanbul 2018.

GÜZTOKLUSU, Murat: *Musul Özdemir Harekâtı*, 2. baskı, Pozitif Yayınları, İstanbul 2008.

HONİGMANN, Ernst - DARKOT, Besim: “Lâzkiye”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: VII, MEB, İstanbul 1988.

İNCE, Erdal: “Suriye’de Baas Rejiminin Kuruluşu ve Türkiye”, *Tarih ve Günce*, Yıl: 1, Sayı: 1, Yaz 2017.

İSHAKOĞLU, Ömer: *Suriye Tarihi (Osmanlı Dönemi Suriye’sinde Edebi ve Kültürel Hayat 1800-1918)*, Kabalıcı Yayıncılık, İstanbul 2012.

KALAYCI, İsa: “Suriye Türkmenlerinin Türkiye’ye Göçleri”, *Uluslararası Tarihte ve Günümüzde Ortadoğu’da Türkmenler (Irak-İran-Suriye) Sempozyumu*, BŞEÜ 08-10 Mayıs 2014, Bilecik 2016.

KİRİŞÇİOĞLU, Fatih: “Suriye Türkleri / Turks in Syria”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 2, Sayı: 3, Sonbahar 1995.

KİRİŞÇİOĞLU, Fatih: *Suriye’de İç Savaş Sürerken Suriye Türkleri*, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, Rapor: 1, Ankara 2013.

KOLTUK, N. - SAĞLAMÇUBUKÇU, S.A. - ALİKILIÇ, D. - TOPAL, M. - ÖZTÜRK, M.: *Osmanlı Belgelerinde Halep*, Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul 2018.

KORKMAZ, C. Burak - İLTAR, Latif: “Bayır-Bucak Türkmen Bölgesindeki Türk Varlığı ve Bölgede Mücadele Veren Gruplar”, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 13, Bahar 2016.

MAİSEL, Sebastian: *Yezidis in Syria: Identity Building Among a Double Minority*, Lanham - Maryland, Lexington Books, 2016.

Modern Ortadoğu Tarihi, Editör: Hasan Öztürk, BİLGESAM Yayınları, İstanbul 2016.

MUSTAFA, Abdurrahman: *Suriye’de Türkmen Gerçeği*, ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi, No: 27, Haziran 2015.

Münbiç: Demografik Yapı, Silahlı Grupların Dağılımı ve Geleceğe Dair Senaryolar, ORSAM Raporu, No: 16, Haziran 2018.

OKUR, M. Akif: “Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye’de Fransız Mandası”, *Bilgi*, Sayı: 48, Kış 2009.

Osmanlı Belgelerinde Halep, Haz: N. Koltuk, S.A. Sağlamçubukçu, D. Alıkılıç, M. Topal, M. Öztürk, Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul 2018.

ÖZBAY, İ. - ÜNALP, F.R. - KESKİN, A.: *Türk İstiklal Harbi IV’üncü Cilt Güney Cephesi (İngiliz ve Fransızların Güney-Doğu Anadolu’yu İşgal Etmele-ri, Millî Mücadele Hareketleri, Bu Bölgede Yapılan Muharebeler ve Revandiz*

Harekâtı), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009.

ÖZLÜ, Hüsnü: “İkinci Dünya Savaşı’nda, Türkiye’ye Gelen İngiliz Heyetleri İle Yapılan Görüşmeler ve İngiltere’den Alınan Askerî Yardımların Sonuçları”, *Atatürk Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2013.

ÖZTÜRK, Mustafa: “Osmanlı Mirî Rejiminin Suriye ve Irak’ta Uygulanmasının Sonuçları”, *Akademik Bakış*, Cilt: 9, Sayı: 18, Yaz 2016.

_____ : “TBMM’nin 1924 Yılı Yılbaşı Hatırası-Misakı Millî Haritası”, *Askerî Tarih Bülteni*, Y: 25, S: 49, Şubat 2002.

ÖZTÜRKMEN, A. - DUMAN, B. - ORHAN, O.: “Suriye’de Değişimin Ortaya Çıkardığı Toplum: Suriye Türkmenleri”, *ORSAM-Ortadoğu Türkmenleri Programı*, Rapor No: 14, Kasım 2011.

PAYASLI, Volkan: “Fransız Mandası ve Hatay’ın / Sancak’ın Türkiye’ye İltihak Sürecine Kadar Olan Döneminde Tevhid-i Tedrisat Kanunu Uygulamaları (1924-1939)”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi USAD*, C: 5, S: 22, Yaz 2012.

SAYGILI, Hasip: “Resmî Evraka Göre Millî Mücadele’de Türkiye Dışı İslam Topluluklarıyla İlişkiler (1919-1922)”, *Türk Yurdu*, Y: 102, S: 311, Temmuz 2013.

SCHOTT, A. Sofie: *The Kurds Of Syria (From the Forgotten People to World-Stage Actors)*, Royal Danish Defence College, Copenhagen, Brief June 2017.

SHOUP, John A.: *The History of Syria*, Santa Barbara - California, ABC-CLIO, 2018.

Suriye Türkmenleri: Siyasal Hareketler ve Askerî Yapılanma, ORSAM Rapor, N: 150, Mart 2013.

ŞAHİN, Mehmet - SARI, Buğra: “1960-1980 Dönemi Türkiye’nin Üçüncü Dünya ve İslam Ülkeleriyle İlişkileri”, *Akademik Ortadoğu*, Cilt: 11, Sayı: 2, 2017.

TASBAŞ, Erdal: “Diyarbakır’da Çeçen Muhacirler ve Sebep Oldukları Asayiş Olayları (Bölüm)”, *Osmanlı’dan Günümüze Diyarbakır Kitabı*, (Ed.: İ. Özcoşar - A. Karakaş - M. Öztürk, Z. Polat), Ensar Neşriyat, İstanbul 2018.

TASTEKİN, Fehim: *Suriye: Yıkıl Git, Diren Kall*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

TEKİN, Mehmet: “Suriye’de Türkmen Bölgesi ve Basında Bayır-Bucak Türkleri”, *Güneyde Kültür Dergisi*, S: 53, Temmuz 1993.

“The Dom / The “Other” Asylum Seekers from Syria, “The Rights of Dom and Other Related Minorities from Syria Seeking Asylum in Lebanon, Jordan and Turkey Project”, Preliminary Report, pp. 1-4.

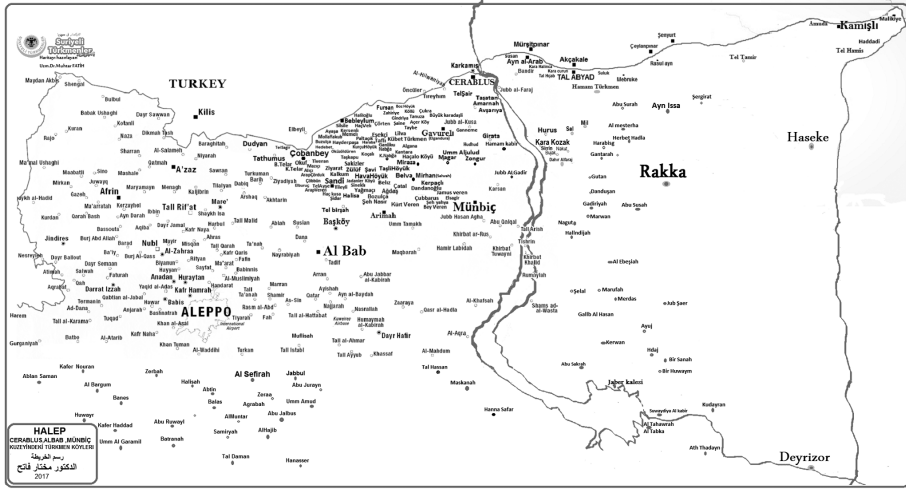
UMAR, Ö. Osman: “Suriye Türkleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, C: 20 (Türk Dünyası), Ankara 2002.

_____ : “Suriye’de Fransız Emperyalizmi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 12, S: 1, Elazığ 2002.

YILMAZ, Hadiye: “Mustafa Kemal Paşa - Emir Faysal Anlaşması ve Millî Mücadele Döneminde Suriye ve Irak”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Y: 10, S: 20, Güz 2014.

ZİADEH, Radwan: *The Kurds in Syria-Fueling Separatist Movements in the Region? Special Report (United States Institute of Peace)*, No: 220, Washington, April 2009.

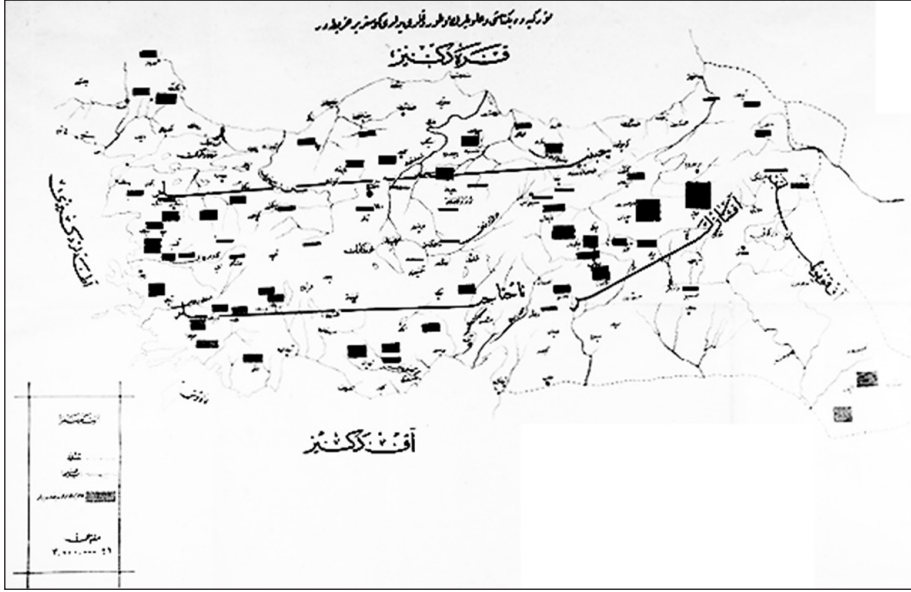
Ekler

Ek-1: Suriye Türkmen Doktorlar Birliği Başkanı Muhtar Fatih tarafından hazırlanan Halep Haritası
(www.suriyeliturkmenler.com, Erişim: 04.06.2019)

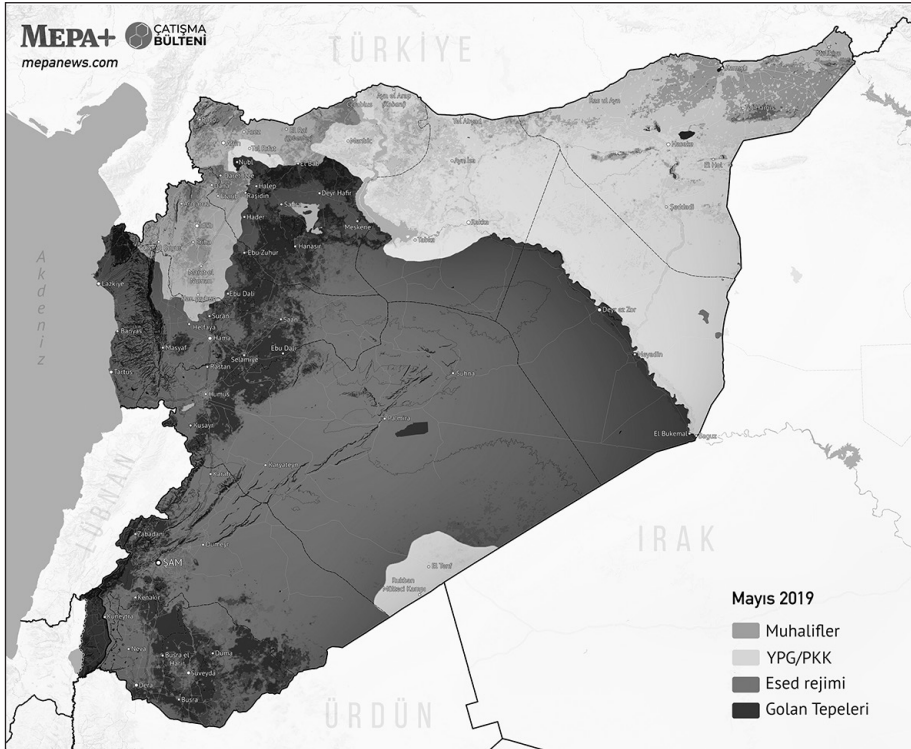

Ek-2: Fransız Mandası altındaki Devletçikler (Çukurova Strateji - Cezmi Yurtsever;
<http://gavurdaglari.blogspot.com/2015/07/fransiz-mandası-altında-parcalanims.html>,
Erişim: 20.07.2019)

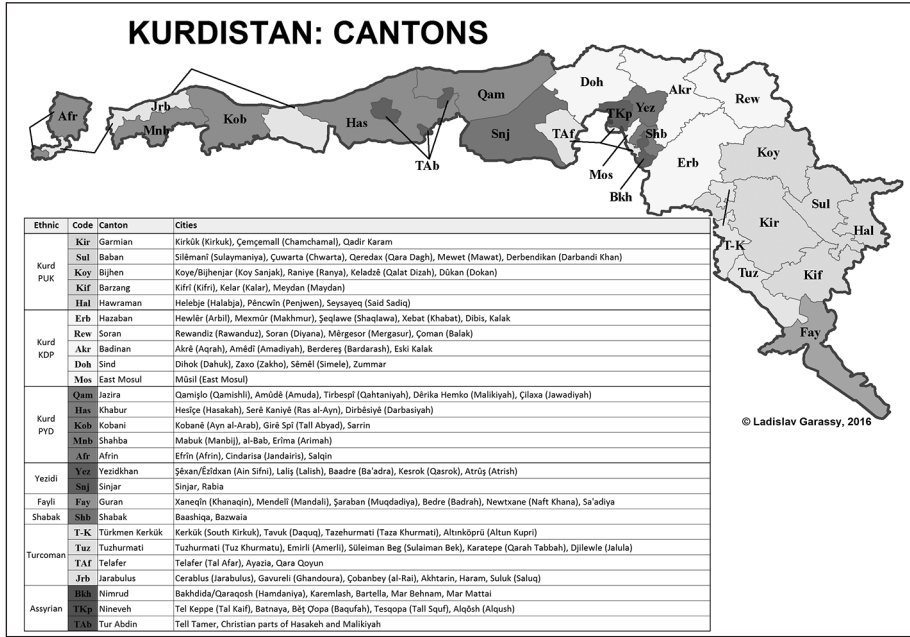
Ek-3: TBMM tarafından yayınlanan 1924 Yılbaşısı Haritası

(Rıza Zelyut - Aydınlık Gazetesi; www.aydinlik.com.tr/iste-misak-i-milli-haritasi, Erişim: 20.07.2019)

Ek- 4: Mayıs 2019 itibarıyla Suriye'de son durum haritası

(www.mepanews.com, Erişim: 10.07.2019)

Ek-5 Ladislav Garassy'nin FPA'da yayınlanan dikkat çekici haritası
(<https://foreignpolicyblogs.com>, Erişim: 18.07.2019)

Ek-6: Dört dilde (Arapça, Kürtçe, Türkçe, Asurice) Özerklik Amblemi;
El-İdâre'tül-Zâtiye / Özel İdare

